

Prevence rizikového chování v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež

Bc. Kristýna Kozubíková

Diplomová práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Kristýna Kozubíková**
Osobní číslo: **H20076**
Studijní program: **N0111A190013 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Prevence rizikového chování v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti nízkoprahových zařízení, projevů rizikového chování dětí a mládeže, prevence a preventivního působení na děti a mládež.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace smíšeného výzkumu formou dotazníku a hloubkových rozhovorů.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

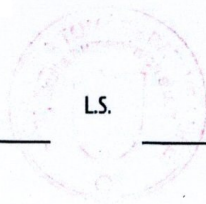
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5326-3.
- KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ, 2014. Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-793-4.
- KLÍMA, Petr, ed., 2009. Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.
- MATOUŠEK, Oldřich, Alois KRÍŠŤAN, ed., 2013. Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MIOVSKÝ, Michal, Tereza ADÁMKOVÁ, Miroslav BARTÁK, et al., 2015. Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-393-8.
- SOBOTKOVÁ, Veronika, 2014. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4042-3.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **12. ledna 2022**
Termín odevzdání diplomové práce: **22. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 12. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 14. 2022

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště

vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, o pisy nebo rozmnoženiny.
(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na prevenci rizikového chování dětí a mládeže a její roli v nízkoprahovém zařízení. Cílem práce je zjistit jakým způsobem probíhá prevence rizikových projevů chování u uživatelů ve vybraném nízkoprahovém zařízení pomocí smíšeného výzkumu. Jedná se o velmi aktuální téma, které reflektuje situaci mezi dětmi a dospívající mládeží ve věku 7-15 let.

Výzkum zahrnuje výsledky kvantitativního i kvalitativního šetření, které probíhalo od června 2021 do prosince 2021, pomocí dotazníků a hloubkových rozhovorů s jednotlivými uživateli sociální služby nízkoprahového zařízení.

Získaná data byla vyhodnocována za využití popisné analýzy dat v rámci dotazníkového šetření a techniky vyložení karet v rámci hloubkových rozhovorů. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že prevence rizikového chování je důležitou, nezbytnou součástí nízkoprahového zařízení a aktivity s ní spojené jsou uživateli vyhledávány. Deficit spatřují pouze v přechodném období, se kterým se setkali v rámci pandemie COVID-19, kdy nemohli na nějaký čas do nízkoprahového zařízení osobně docházet a byli odkázáni na pomoc zprostředkovanou pouze online.

Klíčová slova: rizikové chování, riziková mládež, prevence, preventivní program, děti a dospívající, nízkoprahové zařízení, sociální služba, cílová skupina, nepříznivá sociální situace

ABSTRACT

This diploma thesis is focused on the prevention of risky behavior of children and youth and its role in a low-threshold facility. The aim of the work is to find out how the prevention of risky behavior in users in a selected low-threshold facility is carried out using mixed research. This is a very current topic that reflects the situation among children and youth aged 7-15.

The research includes the results of quantitative and qualitative surveys, which took place from June 2021 to December 2021, using questionnaires and in-depth interviews with individual users of the social services of the low-threshold facility.

The obtained data were analyzed using a descriptive procedure within the questionnaire survey and the technique of unloading cards in in-depth interviews. The results of the research showed that the prevention of risky behavior is an important, necessary part of a low-threshold facility and the activities associated with it are sought after by users. They can see the deficit only in the transitional period they encountered during the COVID-19 pandemic, when they could not visit the low-threshold facility in person for certain time and were dependent on only online assistance.

Key words: risk behavior, at-risk youth, prevention, prevention program, children and adolescents, low-threshold facilities, social service, target group, unfavorable social

Na tomto místě bych chtěla vyjádřit poděkování panu doc. Mgr. Jakubu Hladíkovi, Ph.D., za jeho ochotu, čas, kvalitní vedení a cenné rady, které mi v průběhu psaní diplomové práce poskytl.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	14
1.1 TERMINOLOGIE	15
1.2 PŘÍČINY VZNIKU RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ	18
1.3 RIZIKOVÁ MLÁDEŽ A SYNDROM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ MLÁDEŽE V DOSPÍVÁNÍ.....	19
1.4 VYBRANÉ TYPY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ	20
1.4.1 Záškoláctví	20
1.4.2 Šikana, agrese, násilí	22
1.4.3 Zneužívání návykových látek a další závislostní chování	23
1.4.4 Sebepoškozování	24
1.4.5 Extrémní a adrenalinové sporty	25
2 PREVENCE	27
2.1.1 Primární prevence rizikového chování.....	27
2.1.2 Zásady efektivní primární prevence rizikového chování	29
3 NÍZKOPRAHOVÉ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ	33
3.1.1 Historie nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.....	33
3.1.2 Vymezení základních pojmů.....	35
3.1.3 Činnosti a aktivity poskytované jako součást nízkoprahových zařízení pro děti a mládež	37
3.2 SPECIFIKA PREVENCE V NÍZKOPRAHOVÝCH ZAŘÍZENÍCH PRO DĚTI A MLÁDEŽ.....	41
3.3 NÍZKOPRAHOVÉ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ R-EGO, Z. S.	42
3.3.1 Poslání a cíle NZDM R-Ego, z. s.....	43
3.3.2 Poskytování a plánování služby NZDM R-Ego, z. s.	44
II PRAKTICKÁ ČÁST	46
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	47
4.1 VÝZKUMNÝ CÍL	48
4.2 VÝZKUMNÁ METODA	49
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	50
4.4 PRŮBĚH ZÍSKÁVÁNÍ DAT.....	52
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	53
5.1 DOTAZNÍKY – VÝSLEDKY KVANTITATIVNÍ ČÁSTI	53
5.1.1 Základní profil uživatelů	53
5.1.2 Uživatelé a jejich vztah k pracovníkům	54
5.1.3 Celoroční preventivní hra a jiné preventivní aktivity	55
5.1.4 Osobní zkušenost s rizikovým chováním, možnosti pomoci	56

5.2	ROZHOVORY – VÝSLEDKY KVALITATIVNÍ ČÁSTI	57
5.2.1	My a pracovníci.....	58
5.2.2	Co je pro nás důležité.....	59
5.2.3	Když máme problém	60
5.2.4	Nový směr	62
5.2.5	Je zavřeno.....	64
5.2.6	Online pomoc	66
5.2.7	Co nám chybělo.....	68
5.3	SHRNUTÍ.....	69
6	DISKUZE	72
	ZÁVĚR	77
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	80
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	89
	SEZNAM GRAFŮ	90
	SEZNAM PŘÍLOH.....	91

ÚVOD

Téma diplomové práce je vzhledem k okolnostem doby velmi aktuální. Zaměřuje se na prevenci rizikového chování a její roli v sociální službě nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM).

Rok 2020 i 2021 byl náročný pro každého z nás a pandemie COVID-19 změnila naše životy k nepoznání a změnila také životy mnoha dětem a dospívajícím. K rizikovému chování bylo velmi snadné sklouznout. Tím, že byly školy a školská zařízení zavřeny a výuka neprobíhala v běžném rozsahu, kroužky a volnočasové aktivity byly pozastaveny, získali dospívající spoustu času, se kterým mnohdy nevěděli jak naložit. Proto je obzvlášť důležité neopomíjet tematiku prevence rizikového chování. Je žádoucí zaměřit se a zabránit šíření chování, které je neakceptovatelné společností a ohrožuje nejen děti a mládež, ale také samotnou společnost.

Problematika projevů rizikového chování je totiž velmi obsáhlá. Hlavní prioritou pro zdravý vývoj dětí a mládeže je dobré rodinné zázemí, bezproblémové prostředí, ve kterém vyrůstají a také včasné zacílená prevence. Měli bychom se snažit učit se s dětmi a mládeží komunikovat, vybudovat si mezi sebou důvěru, věnovat pozornost tomu, jak tráví volný čas, jakými lidmi se obklopují. Naslouchat tomu, co potřebují, dokázat jim odpovědět na nejrůznější otázky, které nám pokládají. Nezlehčovat a nesnižovat jejich problémy, se kterými se nám svěřují. V tomto zranitelném období bychom na děti a mládež neměli vyvíjet zbytečný tlak. Neměli bychom je tlačit do něčeho, co se jim přičí a nepasovat je do „rolí,“ které by jim mohly být nepříjemné. Období dospívání je velmi významnou částí života dětí a mládeže, formuje se jejich osobnost a vše, co se v tomto čase zanedbá, se může velmi složitě napravit v období dospělosti.

Je důležité na děti a mládež výchovně působit, zejména v rámci jejich volného času, obzvláště ve věku, kdy se hledají, kdy se snaží někam „zakotvit“ a patřit. Správně nastavený žebříček hodnot, morálka, odpovědnost za své chování a činy jsou důležitými aspekty, se kterými bychom měli děti a mládež postupně seznamovat. Neopomíjet ani jejich dovednosti, zaměřit se na zvládání zátěžových situací, se kterými se (nejen) během dospívání setkají.

Teoretická část diplomové práce vymezuje základní terminologii rizikového chování, syndromu rizikové mládeže a příčin vzniku rizikového chování. Některé typy rizikového chování, se kterými se nejčastěji můžeme setkat, jsou rozvedeny a popsány detailněji. Dále

pokračujeme pojmem prevence, který je pro práci s rizikovou mládeží nejdůležitější. K tomu neodmyslitelně patří také popsání zásad, které jsou žádoucí pro její efektivní vedení.

Samotné téma NZDM provází poslední kapitola teoretické části. Jedná se zejména o základní názvosloví této sociální služby, krátkou historii a činnosti a aktivity, které NZDM nabízí. NZDM má výrazný předpoklad pro realizaci prevence, proto je i tato podkapitola součástí. Představeno je také zařízení NZDM, se kterým budeme pracovat v praktické části a ve kterém probíhalo i výzkumné šetření.

V rámci praktické části je realizován smíšený výzkum s uživateli konkrétního NZDM. Využíváme metodologické metody jak kvantitativní (dotazníky), tak kvalitativní (hloubkové rozhovory). Hlavní cíl, který si v diplomové práci klademe je zjistit, jakým způsobem probíhá prevence rizikových projevů chování u uživatelů sociální služby NZDM, jaká preventivní témata uživatelé služby preferují, vyhledávají. Chceme nejen zjistit, jaký způsob a forma předávání preventivních témat uživatelům vyhovuje ale také to, zda uživatelé preventivnímu působení rozumí a informace získané v NZDM dokáží uplatnit v situacích v běžném životě.

V českém prostředí je sociální služba NZDM novou, spíše neprozkoumanou oblastí. Jen zřídka kdy můžeme objevit podrobnější výzkumy, které by se problematikou spojitosti prevence a NZDM zabývaly. Výsledky výzkumu by proto měly prokázat vliv NZDM na kvalitu života svých uživatelů a také přinést informační obohacení široké veřejnosti, uživatelům služby a také pracovníkům zařízení.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Moderní společnost můžeme analyzovat z různých pohledů, je velmi proměnlivá a její vývoj je mnohotvárný. Stále vzrůstá počet složitých sociálních situací, které jedince staví před určité výzvy, ale také možná ohrožení. V současné době můžeme mladou populaci vnímat jako samostatnější, odvážnější, průbojnější, sebevědomější. Tyto pozitivní vlastnosti se ale v rizikových situacích mohou velice rychle proměnit v osobní krizi nebo hromadný společenský problém. Touha po samostatnosti a nepřiměřená odvaha může nahlodávat soužití v rodině, mezi vrstevníky, v komunitě, ale také může u mladého člověka vyostřit v agresivní, extrémní postoj. (Procházka, 2012, s. 9)

Období dospívání je komplexní přeměnou osobnosti ve všech oblastech, je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí. (Vágnerová, 2012, s. 367) Na počátku dlouhé cesty životem se do života dětí a mládeže staví nejrůznější překážky, které musejí překonávat, aby mohly uskutečňovat své cíle a představy o životě. Musí se učit jak odolat psychické zátěži, jak analyzovat rizikové situace a najít správný klíč k jejich řešení. (Vašutová, 2005, s. 9) „*Rizika na cestě k dospělosti se mohou stát zdrojem problémů v chování dospívajících a ohrožovat jejich vztah ke vzdělávání a také celkovou kvalitu jejich budoucích životů. Z těchto důvodů je nutné tato rizika eliminovat a zabránit jejich působení.*“ (Vojtová, 2008, s. 75)

Život a výchova dnešních dětí a dospívající mládeže probíhá v různých prostředích – nejprve v rodině, ve škole, v různých zájmově či společensky prospěšných aktivitách, v prostředí ovlivňovaném médií, internetem, sociálními sítěmi, ale zejména pak ve volném čase. Volný čas a s ním spojený systém jeho aktivit a institucí je na jednu stranu mimořádně nadějnou a dynamickou oblastí života dětí a mládeže, ale velmi lehce se může stát také oblastí rizikovou. (Hofbauer, 2004, s. 12) Jedinci, kteří se ve složitých rizikových a mnohdy zlomových situacích vyskytují, mohou řešení najít sami, případně mají štěstí, že jim je někdo na blízku. Existují ale také ti, kteří si sami poradit a pomoci nedokážou. (Procházka, 2012, s. 10)

Děti a mladiství většinou nemají zájem navazovat kontakt, vyhýbají se pozornosti institucí (ať už díky špatným zkušenostem nebo ze studu, strachu). Negativní postoj může být vyjádřen životním stylem spojeným s určitou subkulturou nebo alternativní kulturou mládeže v rámci volnočasových aktivit. (Jedlička, 2004, s. 369-370) Volný čas je totiž možným prostorem pro různá úskalí a nebezpečí (nicnedělání, nuda, nežádoucí jednání

vůči sobě, druhým, přírodě...). Případný úspěch volnočasových aktivit může ale naopak vést k pozitivnímu rozvoji osobnosti dětí a mládeže a jejich společenské angažovanosti. Je důležité, aby se děti a mládež učili svůj volný čas prožívat plnohodnotně, aby se stal jejich nedílnou součástí přípravy pro život. (Hofbauer, 2004, s. 13).

1.1 Terminologie

„*Pojem rizikové chování zahrnuje rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince anebo ohrožují jeho sociálního okolí, přičemž ohrožení může být reálné nebo předpokládané...*“ (Miovský a kol., 2015, s. 161-162) Jedná se o široce zkoumané pojetí vývojové i sociální psychologie, koncepci rizikového chování má i odvětví kriminologie, sociální pedagogiky a dalších věd o člověku a společnosti. Existuje proto velká roztržitost v rámci terminologie napříč obory. Fenomén rizikového chování je multidisciplinárním pojmem, rozsáhlým tématem a vyžaduje proto mezioborový pohled. (Sobotková, 2014, s. 39-40)

Dle Širůčkové (2015) můžeme rizikové chování nejobecněji charakterizovat jako „*chování, které má negativní dopady na fyzické či psychické fungování člověka a které je nějakým způsobem ohrožující i pro jeho okolí*“. Rizikové chování představuje kategorie různých typů chování, které se pohybují na škále od extrémních projevů „běžného“ chování až po projevy, které již hraničí s patologií.

Bártík a Miovský, (2010, s. 24) do nejužšího pojetí rizikového chování řadí:

- a) *záškoláctví,*
- b) *šikanu a extrémní projevy agrese,*
- c) *extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,*
- d) *rasismus a xenofobii,*
- e) *negativní působení sekt,*
- f) *sexuální rizikové chování,*
- g) *závislostní chování (adiktologie).*

Z hlediska výskytu mezi dětmi a dospívajícími se začínají stávat velkými ohnisky pro preventivní práci tyto dva okruhy, které se k těmto sedmi oblastem zařazují:

- h) *okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte,*
- i) *spektrum poruch příjmu potravy.*

Tyto dva okruhy zatím nelze jednoznačně zahrnout do konceptu rizikového chování, proto jsou brány spíše v širším pojetí. (Bártík, Miovský, 2010, s. 24)

Sobotková ve své publikaci (2014, s. 40-41) řadí mezi rizikové chování:

- *záškoláctví* (které může mít různé důvody, většinou se ale souvisí s touhou po experimentování, rebelii nebo např. obranou před problémy ve třídě, se spolužáky, s učiteli, s učením...),
- *lhaní* (které je společností zatím značně podceňované a není dosud vnímáno jako rizikové),
- *agresivitu, agresivní chování,*
- *šikanu, kyberšikanu, násilné chování,*
- *obecné kriminální jednání* (zde řadíme zejména krádeže),
- *vandalismus* (ničení veřejného majetku, školního majetku, majetku spolužáků, různé subkultury sprejerů či ničení majetku extrémními skupinami fanoušků při sportovních utkáních – „hooligans“),
- *závislostní chování* (ať už se jedná o cigarety, alkohol, nelegální návykové látky, ale také závislost na nakupování, nadměrné využívání počítače, netolismus...),
- *rizikové chování na internetu* („pirátské“ kopírování a nelegální rozšiřování hudby, filmů, nevhodné stránky, reakce a šíření spamů, hoaxů...),
- *rizikové sexuální chování* (promiskuita, prostituce, předčasné zahájení sexuálního života, náhodné známosti, nechráněný pohlavní styk, rozvoj sexuálních deviací...),
- *rizikové chování v dopravě* (vliv návykových látek, neznalost dopravních předpisů, přeceňování vlastních schopností...),
- *extrémní rizikové sporty, hazardní aktivity* (jedná se o vědomé hazardování s rizikem smrti – přeskakování mezi domy, po střechách, lezení po budovách či ježdění mezi vagony, můžeme zde zařadit i novodobý fenomén *parkour*...),

- *užívání anabolik a steroidů, nezdravé stravovací návyky, extremismus* (politický, náboženský, sportovní divácké násilí – „hooligans“, „ultras“ + různé jiné subkultury),
- *xenofobii, rasismus, intoleranci, antisemitismus*. (Sobotková, 2014, s. 40-41)

Následkem rizikového chování může být nejen zranění, smrt, snížení kvality života riskujícího nebo dalších lidí, ale také narušení vztahů, psychiky, mohou vznikat ekonomické a hmotné škody. Mnoho následků si děti a mladiství ani neuvědomují, nebo si je nechtějí připustit. Dochází k vědomému podceňování situací. (Amrbožová a kol., s. 5-6)

Je také vhodné významově rozlišovat pojem rizikové chování a riskující chování. **Rizikové chování** jsme si již definovali. Jedná se o častější, frekventovanější pojem, kterým se rozumí neuvědomělý či popíraný aspekt chování vedený jiným motivem – např. nechráněný pohlavní styk mezi náhodnými partnery. **Riskující chování** je naopak provázeno plným uvědoměním si rizika, které dospívající jedinec absolvuje. Může být dokonce součástí motivace daného chování (např. horolezecké výstupy v extrémních podmínkách) – tento typ chování velmi úzce souvisí s problematikou rozhodování. (Širůčková, 2015, s. 163)

Dále se v terminologii můžeme setkat s pojmem **problémového chování**, nebo také syndromem problémového chování. Jedná se o jedince, který se chová rizikově a má tendence se chovat rizikově i v dalších oblastech. Tato propojenost jednotlivých projevů rizikového chování tvoří problémové chování. Příkladem problémového chování může být nadměrné upoutávání pozornosti, negativismus, čachrování (vyměňování, směňování, nepřehledné půjčování spojené s drobnými podvody), toulání apod. (Hutyrová a kol., 2013, s. 55. s. 64).

Termín „**syndrom problémového chování**“ se dle Sobotkové (2014, s. 43) opírá o tři faktory:

1. **biologické** (pohlaví, tělesná konstituce, fyzická odolnost,...),
2. **psychologické** (postoje, hodnoty, rysy osobnosti,...),
3. **faktor sociálního kontextu** (zde řadíme prostředí, rodinnou konstelaci, vrstevníky, atd.).

1.2 Příčiny vzniku rizikového chování

Dospívání má velmi důležitou roli v životě dětí, závisí na něm totiž další vývoj a utváření osobnosti. Dospívající je v nestabilní pozici, protože je odloučen od světa dětství, ale zatím není přijat jako právoplatný partner do společnosti dospělých. V této fázi probíhá mnoho změn najednou, a proto se velmi často může objevit proměnlivost postojů, rozkolísanost žebříčku hodnot, narušení rovnováhy všech základních psychických funkcí, konflikty se sebou samým, averze vůči rodičům, učitelům i jiným autoritám. (Vašutová, 2005, s. 58)

Dospívající jsou velmi citliví a zranitelní vůči kritice dospělých. Hledají sami sebe, kriticky se vymezují proti vzorům, které jim byly do té doby předkládány, hledají si vzory nové. S tím souvisí i objevování a zkoumání svých vlastních hranic a možností. Snaží se sbírat zážitky, které mnohdy patří do světa dospělých, chtějí být před svými vrstevníky zajímavější, odlišit se, nebýt už dětmi. (Ambrožová a kol., 2016, s. 8)

Potvrzuje se, že pro predikci vzniku rizikového chování je nejdůležitější **rodina**. Rodiče ovlivňují chování svých dětí v mnoha směrech – především fungují jako modely chování. Rodiny se také úzce dotýká tvorba hodnot a norem. S projevy rizikového chování dlouhodobě souvisí rodinné klima, názory a postoje obou rodičů i rodičovská tolerance vůči rizikovému chování. Rodiče by neměli být přehnaně kontrolující, dotěrní, neměli by u dospívajícího vyvolávat pocity viny. Vzhledem k tomu, že v průběhu dospívání se zvyšuje vliv **vrstevnické skupiny**, je důležitá oboustranná komunikace mezi rodičem a dítětem, podpora a přiměřená kontrola zájmů ze strany rodičů. Je důležité, aby vliv rodičů byl vnímán jako kompatibilní ve vztahu s vrstevníky. (Macek, 2003, s. 78)

Vztah k vrstevníkům můžeme nazvat hlavní hybnou silou vývoje v rámci dospívání. V rodině, ve které chybí citové zázemí, může dojít k nebezpečnému podlehnutí vrstevníkům. Kvůli vrstevníkům mohou být rozpoutány konflikty – jak s rodiči, tak s učiteli. Dospívající dítě chce být za každou cenu populární, touží zapadnout a může být překvapivě sugestibilní vůči partě, kdy se nechá vyhecovat k jednání, které neodpovídá jeho povaze – opije se, vyzkouší drogu, pokouší bezpečnost atd. (Řičan, 2014, s. 184)

Potřebu přizpůsobit se lidem, kteří se pro nás stanou vzorem, máme všichni. V různých fázích života se tyto vzory mění. V období dospívání je důležitým vzorem právě skupina vrstevníků. Vliv vrstevníků je jen dalším z příkladů možných příčin vzniku a šíření rizikového chování. Dalším činitelem může být působení **školského systému**.

Škola je prostorem, kde se vrstevníci setkávají a je také zprostředkovatelem různých zájmových skupin. Také vysoký tlak na výkon, neosobní přístup ze strany učitelů může podněcovat zdravotní rizika, která souvisejí se zdravým sebevědomím, sebeúctou a sebe přijetím a mohou vyústit v negativní pohlížení dospívajícího na sebe samého. Učitelé mohou zneužívat svého postavení, mohou u svých žáků podněcovat sklony k násilí, agresi i k šikaně. (Elliot, Place, 2002, s. 14) Segregace méně nadaných dětí, které mohou mít sklon k rizikovému chování, učitelův nezáměr nebo nenápadné poznámky mohou jedince poznamenat a případným agresorům ve třídě dát možnost takové dítě beztrápně napadnout (Matoušek, Matoušková, 2013, s. 76)

Mezi další rizikový faktor můžeme zařadit přirozenou potřebu **experimentace a explorační** – hledání pozitivních prvků ve společensky nepřijatelném, nebezpečném chování. Jedná se o vyhledávání nových prožitků, životního stylu, vystavování se nebezpečným vlivům – např. drogy jako cesta ke kreativě, extrémní hubnutí jako schopnost sebeovládání atd. (Macek, 2003, s. 79)

Pro pochopení vývoje během dospívání je nutné rozlišit dva klíčové pojmy – **riziko** a **resilienci**. „Riziko“ je proces vystavení se nepříznivým podmínkám, „resilience“ je interakce mezi osobou a prostředím, adaptace na okolnosti nebo podmínky vývoje. *„Porozumění a rozlišení rizikových faktorů a procesů je zásadní pro identifikaci těch dospívajících, kteří nejčastěji potřebují včasnou intervenci, zatímco vyjasnění protektivních faktorů a procesů resilience může přispět k intervencím u těch, kteří to nejvíce potřebují.“* (Sobotková, 2014, s. 41-42)

1.3 Riziková mládež a syndrom rizikového chování mládeže v dospívání

Za rizikovou mládež (problémovou, ohroženou mládež) můžeme označit takové skupiny mládeže, u kterých se *„v období dospívání souběhem biologických, psychických, sociálních a kulturních předpokladů a vlivů vytvořily podmínky pro chování, jež tyto osoby z dlouhodobější perspektivy ohrožuje ve zdravém psychickém i sociálním vývoji a zároveň je sociálním prostředím toto chování spatřováno jako ohrožující.“* (Matoušek a kol., 2013, s. 347) Labáth (2001, s. 11) hovoří o rizikové mládeži jako o vysoce náchylné a ohrožené skupině v rámci psychosociálního vývoje (na rozdíl od standardní populace), hovoří také o sociálním problému adaptace takové mládeže. Za rizikovou mládež považuje: *„dospívající, u kterých je následkem působení více faktorů zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti.“* (Labáth, 2001, s. 11)

Mladý člověk si v období dospívání mnohdy neuvědomuje, že některé jeho projevy mohou být například právně stíhatelné a proto v současné době čím dál více dospívajících přijímá rizikový způsob života, který je může dlouhodobě provázet a ohrožovat. (Hamanová, Kabíček, 2001) „*Richard Jessor našel mezi rizikovými způsoby chování intraindividuální kovariance, jež ve svém souhrnu tvoří to, co nazývá **syndromem rizikového chování v dospívání** – jeho východiskem je tedy předpoklad, že pokud se u jedince vyskytuje konkrétní problémové chování, je možné očekávat korelaci s dalším druhem problémového chování.*“ (Matoušek a kol., 2013, s. 348)

Dle Sobotkové (2014, s. 45) se syndrom rizikového chování skládá ze tří složek:

1. **zneužívání návykových látek** (dlouhodobě nepříznivý trend, nikotin, alkohol, kanabinoidy a další nelegální drogy...),
2. **negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje** (agrese, kriminalita, delikvence, sebepoškozování...),
3. **rizikové chování v oblasti reprodukční** (předčasné zahájení pohlavního života, předčasné rodičovství, pohlavní nemoci, časté střídání partnerů...).

Tyto druhy rizikového potažmo problémového chování jsou většinou provázány vnějšími změnami – zhoršení prospěchu, změna zájmů, noví přátelé (kteří s dospívajícím souzní v rizikovém chování) atd. „*Syndrom rizikového chování může zastávat určitou funkci v psychosociálním vývoji dospívajícího – přináší mu např. pozitivní satisfakci v jeho vývojových potížích, pomáhá mu řešit současnou osobní nesnáz nebo mu nahrazuje něco důležitého, co momentálně postrádá.*“ Je potřebné hledat zdravé alternativy, které dospívajícímu posílí sebevědomí, umožní mu budovat pevné vztahy s vrstevníky, sníží úzkost, vyplní prázdnotu bez potřeby přijímat rizikového chování. (Csémy, 2014, s. 33-34)

1.4 Vybrané typy rizikového chování

V této podkapitole se budeme věnovat vybraným typům rizikového chování, se kterým se můžeme běžně setkávat v každodenním životě a kterému jsou děti a mládež velmi často vystaveni a musí mu čelit.

1.4.1 Záškoláctví

Škola – instituce, která na sebe neustále poutá pozornost. Očekává se od ní správně zmocnění pedagogických rolí, protože vývoj se přeci nezastaví před jejími dveřmi.

Společnost školní instituci bere jako samozřejmost. Hlavními aktéry školy jsou žáci, učitelé a rodiče. (Grecmanová, 2008, s. 7) Důvody, proč děti nechtějí chodit do školy nebo se jí vyhýbají, se velmi různí (nuda ve třídě, strach ze spolužáků, učitelů, smutek po rodičích...).

Je dobré rozlišit pojem záškoláctví a pojem odmítání školy. Záškoláci do školy nechodí, ale většinou se s tím nepojí žádný psychologický problém. Záškoláctví je obecně chápáno jako: „*jedna varianta agování, často spojeného s delikvencí a rozvratným způsobem chování.*“ Naopak děti, které školu odmítají, by v mnohých případech do školy rády chodily, ale něco jim v tom brání. Tuto školní fobii, novodobě nazývanou odmítání školy formulujeme jako: „*druh neurózy, charakterizované úzkostí a obavami.*“ (Elliot, Place, 2002, s. 40)

Chození za školu – záškoláctví není dobré brát na lehkou váhu. Jedná se o rušivý fenomén, který znemožňuje pedagogickou interakci se žákem. Záškolák je: „*žák, který se vyhýbá účasti na výuce a nemá k tomu žádný důvod (není nemocný, zraněný...).*“ Touto školní absencí signalizuje narušený vztah ke škole, k učiteli, ke kolektivu, k vyučovacím předmětům či ke skutečnosti, že je škola spojena s prací a hodnocením. Na absenci se mohou nabalovat další formy rizikového chování – lži, výmluvy, útěky, podvody, nebezpečné toulání v parcích, pasážích atd. (Ondráček, 2003, s. 101-102)

Záškoláctví je také výrazem degradace školy – škola se stává bezvýznamnou institucí, do které není nutné chodit. Příčinu můžeme hledat i v odlišném socializačním vývoji, kdy dítě neakceptuje platné společenské normy – povinnou školní docházku. Pokud pro rodinu či etnickou skupinu tato norma není nijak významná, u dítěte není ze strany rodičů žádný podnět k nápravě, žádné pokárání ani snaha o zlepšení situace. (Vašutová, 2005, s. 208-209)

Přimět dítě opět chodit do školy by nemělo být vnímáno jako boj mezi dítětem a školou, který musí škola za každou cenu vyhrát. Škola by se měla dětem snažit nabídnout a ukázat, že je tu proto, aby je chápala, byla tady pro ně a cítila s nimi v jejich obavách, úzkostech a problémech. Důležitou součástí je snaha o oboustrannou komunikaci, zjištění důvodů a společné nalezení vhodných řešení – škola musí reagovat včas, než se situace začne zhoršovat. (Fontana, 2014, s. 360)

1.4.2 Šikana, agrese, násilí

Šikana je nebezpečný projev rizikového chování, při němž je omezována osobní svoboda, svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost, obětem může být ubližováno na zdraví i na majetku. (Lovasová, 2006, s. 6) Ve školním prostředí se s šikanou v posledních letech setkáváme stále častěji. Pedagogové opakovaně hovoří o tom, že si děti ubližují více, mají sklon k agresivnímu jednání a vztahy mezi spolužáky se tak zhoršují. (Čáp, 2014, s. 151)

Dle metodického pokynu Ministerstva školství a tělovýchovy je šikanování: „*agresivní chování dítěte, žáka/žákyně, studenta/studentky vůči jinému žákovi, případně skupině žáků, jedná se o opakované chování, které je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně a/nebo sociálně.*“ Dále metodický pokyn hovoří o tom, že se dá šikana charakterizovat nepoměrem sil, bezmocností oběti, přičemž může docházet u žáků a pedagogů k závažným psychickým traumatům i v případech relativně malé intenzity šikany. (MŠMT, 2016, s. 1-2) Lehčí formy a počáteční stádia šikany zasahují velkou část populace, ale i přesto bývá šikana velmi často skrytá a neví se o ní. (Kolář, 1997, s. 13) Je důležité šikaně porozumět, nestačí ji odsuzovat. Na to, jak pracovat se šikanou neexistuje jednotný recept, protože každá škola, každá třída i každý případ šikany je úplně jiný. I osobnosti agresorů a obětí se mění. Učitelé v těchto situacích velmi často „manévrují,“ podle toho, jak děti reagují na jejich projev. (Říčan, 1995, s. 11)

Agresivita je: „*standardní složkou výbavy osobnosti a je třeba se s ní naučit zacházet jak u sebe sama, tak i u jiných.*“ Mezi signály agresivity patří zejména výhružné postoje, gesta, sevření pěstí, upřené – výhružné pohledy, nebezpečné přibližování se, překročení určitých hranic, nedodržení prostorové distance atd. (Nevřala, 2005, s. 14) Dle Fischera a Škody (2014, s. 47-48) se: „*agresivitou a násilím rozumí manifestní, pozorovatelné chování, vedené úmyslem poškodit jiný organismus (zvíře či člověka) nebo předmět neživotný*“ dále také uvádějí, že „*násilí bývá někdy za agresivitu zaměňováno, jedná se o pojem používaný pouze pro lidské jednání a chování.*“

Šikana, agresivita a dětské násilí není žádný novodobý pojem, je to dlouhodobý celosvětový problém, který je v hledáčku mnohých psychologů, speciálních pedagogů, metodiků a nejen těch. Tisíce dětí chodí do školy se strachem – z pomlvy, z posměchu a ponižování, z fyzického násilí atd. Tyto děti se pak domů vrací s poničenými věcmi, potrhaným oblečením, modřinami – a hlavně se šrámy na duši. Je ale nutné podotknout, že se proti šikaně a násilí dá účinně a úspěšně bojovat. Existují efektivní formy „léčby“

a co je ještě důležitější, z velké části lze šikanování a dětskému násilí předcházet – spoluprací pedagogů s rodiči a dalšími odborníky. Je nutné aplikovat a realizovat promyšlené postupy a to nikoli na úrovni jednotlivé školy, ale napříč celým vzdělávacím systémem. (Kolář, 2005, s. 23-24)

1.4.3 Zneužívání návykových látek a další závislostní chování

„Závislost znamená být něčím tak posedlý, že to člověka zotročí, zbaví ho vnitřní svobody a nakonec třeba i osobní bezúhonnosti. Bez zápasu o překonání závislosti čeká člověka zkáza. Závislost znamená „být lapen,“ chycen, zajat a pak pomalu i zničen.“ (Křivohlavý, 2009, s. 203) Syndrom závislosti Mezinárodní klasifikace nemocí definuje takto: *„soubor behaviorálních, kognitivních a fyziologických stavů, který se vyvíjí po opakovaném užití substance a který typicky zahrnuje silné přání užít drogu, porušené ovládání při jejím užívání, přetrvávající užívání této drogy i přes škodlivé následky, prioritizace užívání drogy před ostatními aktivitami a závazky, zvýšená tolerance pro drogu a někdy somatický odvykací stav.“* (MKN-10, 1992, F-10) Nejvíce zastoupeným typem rizikového chování v dospívání je právě zneužívání návykových látek – konzumace alkoholu, kouření cigaret, experimentování s drogami (zejména s marihuanou). Toto rizikové chování bývá nejčastěji spojeno s typem vrstevníků, kterým se dospívající obklopuje a dále také způsobem trávení volného času. (Sobotková, 2014, s. 47)

Názory kolem drog a alkoholu se různí, je spousta odborníků, kteří jsou ke konzumaci alkoholu shovívavější. Je ale také spousta těch, kteří jsou oprávněně přesvědčeni, že každé užívání alkoholu u dětí a dospívajících je škodlivé. U dětí je velmi pravděpodobný vznik rychlé závislosti, velké riziko těžkých otrav, zaostání v psychosociálním vývoji, nebezpečné jednání pod vlivem jakékoliv návykové látky a s tím spojená trestná činnost nebo selhání v životních rolích. (Vašutová, 2005, s. 210) Postupně se narušuje vztah k okolí, k nejbližším, k povinnostem, ke světu a poté i k životu samotnému. U závislých na návykových látkách pozorujeme pocity beznaděje, zaostávání ve škole (špatný prospěch, vysoké absence), poruchy chování atd. Velmi často můžeme pozorovat, že experimentování s návykovými látkami je reakcí na neúspěchy, „lčení“ komplexů, přiblížení se světu dospělých nebo touha napodobit své vrstevníky v rámci procesu socializace dospívajících a kompenzace nejistoty s tím související. (Turček, 2000, s. 93-94)

U dospívajících je v mnohých případech velmi obtížné rozhodnout co je a co není možné diagnostikovat jako závislost. Často se setkáváme s termíny jako experimentální,

habituální a od těchto termínů po termíny rekreační, příležitostné zneužívání (forma zábavy v partě). Toto zneužívání se může stát pravidelnou formou zábavy a jakékoliv takové zneužívání může u dětí a mladistvých negativně zasáhnout do jejich psychosociálního nebo fyzického vývoje a vyvolat problémy. (Heller, Pecinová, 2011, s. 176)

Další možnou hrozbou v rámci trávení volného času dětí a mládeže je hraní her a to nejen hazardních, ale také elektronických. Agresivní, násilné hry mohou u dětí vzbuzovat agresi a touhu po násilí i v běžném životě. Dospívající mohou být více nepřátelští nebo vyvolávat spory s rodiči či učiteli. (Sobotková, 2014, s. 48) Také internet je významným prostředkem k hazardním hrám nebo k pornografii či k diskuzím a komunikaci, která může dospívajícího pohltit tak, že začne zanedbávat své reálné vztahy pro povrchní kontakty na internetu. (Nešpor, 2011, s. 32)

Příčiny vzniku jakékoliv závislosti jsou velmi individuální a nelze je vyjmenovat všechny, protože jich je mnoho a vznikají stále nové. Faktory, které se podílejí na vzniku závislosti spolu souvisejí, nejsou oddělené. *„Závislost není jen důsledkem rizikového chování jednotlivce, je to vždy odraz sociálních interakcí a vlivu sociálního prostředí.“* (Procházka, 2012, s. 147)

1.4.4 Sebepoškozování

Seberežání, sebebálení, sebetlučení, sebedušení, leptání kůže – toto chování může někdo mylně považovat za masochistické tendence, příslušnost k nějaké partě či subkultuře nebo za snahu upoutat na sebe za každou cenu pozornost. Okolí se k těmto projevům staví velmi odmítavě, objevuje se strach, výčitky, zděšení panika – lidé často nedokážou pochopit, proč se toto chování stále opakuje a proč k tomu vůbec dochází. Stejně jako zneužívání alkoholu, návykových látek, patologické hráčství je sebepoškozování formou rizikového, sebepoškozujícího chování, které může sloužit jako ventil, únik od reality, technika k navození relaxace nebo strategie zvládnání zátěže. (Kriegelová, 2008, s. 9)

Koutek a Kocourková (2007, s. 73) sebepoškozování popisují jako: *„chování bez vědomého a cíleného záměru zemřít, jehož důsledkem je poškození integrity.“* Sebepoškozování se velmi často klasifikuje jako jeden ze znaků narušené osobnosti, nejčastěji hraničního charakteru. Ale vyskytuje se i mnoho jiných odborníků, kteří sebepoškozování koncipují spíše jako návykovou poruchu. Sebepoškozující chování se většinou projevuje řezným poraněním kůže, předloktí, zápěstí, vyřezáváním znaků,

popálení cigaretou, zapalovačem. Do okruhu sebepoškozujícího chování řadíme i předávkování léky (které je opakováno a není při něm patrný přímý suicidální motiv). (Koutek, Kocourková, 2007, s. 74) Motivy k sebepoškozování jsou rozličné – mohou to být pocity vzteku na sebe samého, úleva od napětí, ale také přání zemřít. (Fischer, Škoda, 2014, s. 77).

Mnoho dospívajících se sebepoškozuje o samotě (a poranění skrývají), ale jsou i mladiství, kteří se sebepoškozují společně s kamarádem nebo větší skupinkou dětí. *„Každá starost může být prožívaná jako velká, když je na ni dospívající sám a cítí se osamocené. Na zátěžovou situaci můžeme reagovat různými zdravými a zralými, či nezdravými a nezralými způsoby. Sebepoškozování je volba z mnoha různých způsobů, jak na danou situaci reagovat a jak ji řešit.“* (Dětské krizové centrum Praha, 2017)

1.4.5 Extrémní a adrenalinové sporty

Sport je spojován s celospolečenským děním, je v povědomí široké veřejnosti. Poskytuje odreagování, psychické uvolnění, intenzivní emoční prožitky, nabízí možnost navazování sociálních kontaktů a může pomoci začlenit jedince do kolektivu. I přes všechny pozitivní přínosy se ve sportu objevuje rizikové chování, do nějž můžeme zařadit zejména užívání podpůrných látek, projevy agresivity a podvádění u sportujících dětí a mládeže. Jedná se o nepřiměřený důraz kladený na úspěch, vítězství za každou cenu provázené násilím k dosažení úspěchu – to může přispívat k agresivnímu chování nejen ve sportu, ale i v běžném životě. (Slepička, Slepičková, 2018, s. 8)

Projevy rizikového chování ve sportu i v dopravě jsou novodobou formou rizikového chování (z hlediska masového rozšíření). Vymezuje je také jako: *„záměrné vystavování sebe anebo druhých nepřiměřeně vysokému riziku újmy na zdraví, nebo dokonce přímého ohrožení života v rámci sportu (např. aktivity jednoznačně a vědomě překračující fyzickou sílu a možnosti aktéra nebo aktérů) či v dopravě (např. tajné závody aut za plného provozu, záměrná jízda pod vlivem psychoaktivních látek apod.).“* (Hutyrová a kol., 2013, s. 61-62)

Do skupiny rizikového chování ve sportu můžeme zařadit i extrémní sporty. Posunování hranic, velké výšky, nebezpečí, strach, akrobatické kousky. Motivem se stává únik z rutiny, odpočinek, touha po zážitku, dobrodružství, chtít se odlišit, riskovat a být zajímavý pro své vrstevníky. Ne vždy jde o pouhé hazardování či vzrušení ze smrti nebo zranění. S vědomým hazardem o svůj život přicházejí adrenalinové hazardní zábavy

(extrémní sjezdy na kolech do lomů, skoky na kolech končící těžkými pády, přeskokování mezer mezi domy ze střechy na střechu, střílení a házení kamenů na jedoucí auta, vlaky, pokládání předmětů na koleje, jízda mezi vagóny, odstraňování vík od kanálů atd.). Tyto aktivity jsou velmi nebezpečné, velmi často za hranicí zákona a mnohdy končí tragicky a to nejen pro samotné aktéry, ale také pro nevinné lidi. (Ambrožová a kol., 2016, s. 13-16)

2 PREVENCE

Pedagogický slovník (2013) prevenci popisuje jako: „soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejména onemocnění, poškození, sociálněpatologickým jevům.“ (Průcha a kol., 2013, s. 178) Velký sociologický slovník (1996) uvádí, že pojem prevence, se nejčastěji používá „ve vztahu k poruchám zdraví jedinců a populaci, kde je prevence souborem činností, které vedou k zabránění vzniku nemocí, vad, zranění a jejich následků a pomáhají udržet optimální stav zdraví, posilovat je a rozvíjet.“ Dále hovoří o prevenci chování se sociálními důsledky, kde jde také o zabránění vzniku, šíření jevů a negativních dopadů, ale metody jsou jiné. (Petrušek a kol., 1996, s. 842).

Matoušek prevenci ve vztahu k sociální práci vnímá jako: „soubor opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, a to zejména těm typům selhání, které ohrožují základní hodnoty společnosti (kriminalita, prostituce, toxikomanie, xenofobie, rasismus, sociální parazitismus, násilí, apod.).“ (Matoušek, 2016, s. 154)

Všechna opatření, která směřují k předcházení a minimalizaci jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledky můžeme nazývat prevencí. Je vyvíjena snaha o předcházení, nebo alespoň minimalizaci poruch, onemocnění, poškození a zejména pak samotných projevů rozmanitých typů rizikového chování, které ohrožují společnost i jedince. (Mioviský a kol., 2015, s. 143)

Prevence, která je obecná a nespecifická a je určena všem se nazývá **prevence primární**. Pokud se již zaměřujeme a pracujeme s vybranou skupinou lidí (kteří mají zvýšené riziko sociálního selhání – etnické menšiny, ohrožené děti...) jedná se o **prevenci sekundární** – specifickou. S osobami, které se provinily, a riziko sociálního selhání se u nich manifestovalo (dopustily se trestné činnosti, jsou závislí na alkoholu, návykových látkách) pracujeme v rámci **terciární prevence**. Snažíme se předejít pokračování rizikového chování (upuštění od kriminálního jednání, abstinence...) (Matoušek a kol., 2013, s. 127)

2.1.1 Primární prevence rizikového chování

Klíčovou roli v primární prevenci rizikového chování sehrává zejména rodina a škola. Dalšími činiteli mohou být volnočasová zařízení nebo lokální prostředí. Primární prevenci členíme na specifickou a nespecifickou. **Specifická primární prevence:** „představuje aktivity a programy s úzkým zaměřením na jeden či více typů rizikového chování a na rizika s nimi spojená. Má tři hlavní charakteristiky: jednoznačně vyjádřený vztah

k oblasti rizikového chování a souvisejícím tématům, je realizovaná v přesně vymezeném čase a prostředí a je zaměřena na jasně definovanou cílovou skupinu (např. dle věku, potřeb, míry ohrožení aj.) a s ohledem na potřeby cílové skupiny zavádí preventivní intervence.“ (Gabrhelík, 2015, s. 204-205).

Specifická prevence se provádí ve třech úrovních (tyto úrovně se definují na základě toho, s jakou cílovou skupinou pracujeme, jaké nástroje využíváme atd.) V rámci **všeobecné** primární prevence směřujeme aktivity k co nejširší populaci, abychom podchytili a správným směrem formovali co možná nejvíce jedinců v rámci společnosti. S ohroženými nebo znevýhodněnými jedinci pracujeme na úrovni **selektivní** primární prevence. Většinou již pracujeme s menšími skupinami nebo jednotlivci. Pokud už máme přímo ohrožené jedince, u kterých se již rizikové chování objevilo a objevuje, intervenci zajistíme **indikovanou** primární prevencí. Snažíme se podchytit daný problém, správně jej posoudit a najít způsob řešení a neprodleně zahájit intervenci. Tyto jmenované způsoby práce jsou velmi důležité, zejména u dětí a dospívajících. Mohou výrazně ovlivnit kvalitu jejich života, z hlediska vytváření hodnotového žebříčku, osvojení si norem, pravidel a přípravy na různé sociální role. (Bártík a kol., 2010, s. 42-43)

V případě **nespecifická primární prevence** podporujeme žádoucí formy chování – bez důrazu na konkrétní riziko. Snažíme se výchovným přístupem formovat osobnost dospívajících, jejich zájmy postoje, mravní povědomí atd. Zabýváme se efektivním využitím volného času, upevnění zdravého životního stylu a ochranu zdraví. V rámci nespecifické prevence je důležité rozvíjet a budovat bezpečné prostředí, které snižuje rizikové situace. Výrazným činitelem v rámci nespecifické prevence je prostředí v rodině (výchova, klima rodiny) a prostředí ve škole (kde by měla být zajištěna prevence specifická, komplexního charakteru). (Čech, 2015, s. 144-145)

Do rozsahu primární prevence řadíme i **preventivní programy**, které jsou nezbytnou součástí prevence rizikového chování. Preventivní programy by měly plnit roli komplexního systémového prvku v rámci realizace preventivních aktivit. (Miovský a kol., 2015, s. 146)

Preventivní programy mohou být realizované ve školním nebo mimoškolním prostředí. Programy v rámci všeobecné primární prevence (besedy, semináře...) je vhodné realizovat ve školním prostředí. Programy, které jsou dlouhodobé (mohou být mimo rámec školní docházky) realizujeme nejčastěji v mimoškolním prostředí, zvláště pokud se jedná o programy selektivní a indikované primární prevence, které se soustřeďují na včasnou

intervenci se zasaženým kolektivem, jednotlivci nebo s rizikovými skupinami. (Macková, 2015, s. 152-153)

V rámci školního vzdělávání můžeme zaznamenat pojem **minimální preventivní program**. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy k primární prevenci rizikového chování vydalo metodické doporučení pro školy a školská zařízení, kde uvádí popis minimálního preventivního programu takto: „*jedná se o konkrétní dokument školy zaměřený zejména na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a emočně sociální rozvoj a komunikační dovednosti, je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci nezletilých žáků školy.*“ Minimálně preventivní program je tvořený školním metodikem prevence na jeden školní rok, podléhá kontrole České školní inspekce a je hodnocen z hlediska kvality a efektivity (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, 2010, s. 3)

2.1.2 Zásady efektivní primární prevence rizikového chování

Účinná primární prevence je důležitá pro každou společnost, protože produktivní generace by měla být v celém svém bio-psycho-sociálně-spirituálním kontextu zdravá. Bez ekonomických zátěží jako je léčba závislostí, psychiatrických poruch, neplodnosti atd. Je široké spektrum preventivních programů, ale jen málo z nich je doopravdy účinných, protože vycházejí pouze ze zjednodušených předpokladů. Zabývají se tématy jen okrajově, většinou ohraničeným problémem. Koncepce rizikového chování ale naopak ukazují, že je rizikové chování výsledkem řady konkrétních faktorů. Je proto potřeba individuálně zacílit na konkrétní osobnost, její problémy, vývojové potřeby, ale neopomíjet i širší škálu možných příčin. (Kabíček a kol., 2014, s. 42)

Primární prevence nemůže být přínosná, pokud si správně nestanovíme cílovou skupinu, postup práce a hodnocení efektivity. Pokud preventivní program zahrnuje prostředí, ve kterém se cílová skupina zdržuje, je velká šance na její ovlivnění. Volba cílové skupiny určuje také nejvhodnější preventivní strategie. Efektivní programy nestaví na poskytování informací nebo na obecných poučkách (bohužel je tento problém u nás dost zakořeněný). Důležitý je také zprostředkovatel informací, protože ochota dětí přijímat poznatky je velmi často závislá na tom, kdo je poskytuje. Dítě by mělo být do programu angažované, mělo by přinášet vlastní názory, sdílet své pocity a emoce. Měl by být ve velké míře podpořen

rozvoj sociálních kompetencí dětí a mládeže formou interaktivního učení. Poznatky a informace mají daleko větší vliv, pokud si je dítě a dospívající mládež dokáže spojit s vlastními zkušenostmi. (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 264)

Martanová (2012, s. 37-39) pro potřeby Standardů odborné způsobilosti předkládá několik obecných zásad, které by efektivní programy primární prevence rizikového chování měly splňovat:

- a) **komplexnost a kombinace mnohočetných strategií** – působících na určitou cílovou skupinu (škola, rodina, vrstevníci...) – příčiny rizikového chování jsou různorodé, proto je nutné programy koncipovat komplexně, v rámci různorodé spolupráce různých institucí,
- b) **kontinuita působení a systematickosti plánování** – programy by na sebe měly navazovat, vzájemně se doplňovat, měly by být systematické a dlouhodobé (jednorázové setkání nebo přednášky nejsou efektivní),
- c) **cílenost a adekvátnost informací i forem působení** – vzhledem k cílové populaci a jejím demografickým a sociokulturním charakteristikám je nutná definice cílové skupiny, zohlednění věku, míry rizikovosti, etnické příslušnosti, úrovně vědomostí, postoje k danému rizikovému chování – program by měl být pro cílovou skupinu atraktivní, měl by zaujmout a umět udržet pozornost,
- d) **propojení (vzájemná provázanost) různých typů prevence a preventivních programů v oblasti rizikového chování** – dobrá provázanost programů a jejich gradace z hlediska věku a rizikovosti cílové skupiny (ne vždy ale můžeme preventivní programy vhodně zformulovat),
- e) **včasný začátek preventivních aktivit, ideálně již v předškolním věku** – již v nejranějším dětském věku se formuluje osobnostní orientace, názory, postoje (čím dříve prevence začíná, tím je efektivnější) – forma programu musí být vždy přizpůsobena věku a možnostem dětí,
- f) **pozitivní orientace primární prevence a demonstrace konkrétních alternativ** – podpora zdravého životního stylu, pozitivní modely, nabídka pozitivních alternativ, které jsou pro danou cílovou skupinu atraktivní (měly by být součástí každého preventivního programu),

- g) **využití „KAB“ modelu** – orientace na postoje, změnu chování (nejen na informace), cílem prevence je ovlivnit chování, posílit schopnosti dospívajících čelit nátlaku vrstevníků k užívání návykových látek, zvýšení sebevědomí, učení se asertivitě, schopnosti odmítat, najít si své místo v kolektivu, umění komunikovat a řešit problémy – to vše by mělo být součástí primární prevence a preventivních programů,
- h) **využití „peer“ prvku, důraz na interakci a aktivní zapojení** – realizátoři prevence by měli být v roli moderátora a iniciátora – nikoliv přednášejícího, podpora aktivní účasti a iniciativy dětí, sdílení, velmi důležitý vliv názorů a postojů vrstevnické komunity (která může přispívat ke snížení rizikového chování),
- i) **denormalizace** – cílem je aktivní podílení se na řešení problémů, spoluvytváření smyslu pro sociální normu, vytvoření takového sociálního klimatu, které není pro šíření rizikového chování příznivé,
- j) **podpora protektivních faktorů ve společnosti** – tvoření podpůrného, pečujícího prostředí, které vytvoří podmínky pro společensky přijatelné aktivity, umožnění navázání uspokojivých vztahů, možnost specializované péče v případě potřeby (krizová intervence apod.),
- k) **nepoužívání neúčinných prostředků** – cílem prevence není předat co nejvíce zdravotních poznatků a následků rizikového chování, je nutné vyhnout se zastrašování, zakazování, zveličování následků, afektu, moralizování, zahlcení jednostrannými zjednodušenými informacemi (přílišná negativita). (Martanová, 2012, s. 37-39)

V průběhu efektivní primární prevence rizikového chování je také vhodné dětem a mladistvým nabídnout přitažlivé aktivity, které by pro ně byly výzvou, překonáním sama sebe, ve kterých by měli možnost seberealizace. Mohou to být nejrůznější formy vybití ve sportu, v rámci společenských projektů, v klubovnách, příklady pozitivních vzorů ve světě dospělých (např. známé osobností, atd.). (Ambrožová a kol., 2016, s. 11)

Další velmi důležitou zásadou, která je nezbytná pro efektivní práci v rámci prevence s rizikovou mládeží je dodržování etických aspektů, které se prolínají celým procesem a odrážejí se ve všech úrovních práce s rizikovými jedinci. Na profesionální etiku narážíme i v rámci primární prevence rizikového chování. Může se jednat například o to, zda je etické úmyslně přeceňovat škodlivé následky určitých jevů rizikového chování

se snahou o předání nevyvážené, neobjektivní informace. K takovýmto situacím docházelo zejména v minulosti, u protidrogové prevence. S postupem času se ale tento způsob prezentování informací začal vytrácet. Etická pravidla by měla být považována za zásadní součást práce s rizikovými jedinci na všech úrovních a ve všech fázích, měla by být neoddělitelnou součástí. (Kappl a kol., 2010, s. 158-162)

V rámci realizace primární prevence, preventivních programů neexistuje obecně žádná nejúspěšnější forma a metoda, která by se dala zvolit a aplikovat na všechny. Existuje ale velmi široké spektrum možností, jak dosáhnout vytyčených cílů a jak nejlépe zvládnout stanovený obsah. Měli bychom počítat s různými aspekty, které do procesu prevence mohou při práci s určitou cílovou skupinou vstupovat – hodnotová orientace, zvláštnosti cílové skupiny, životní styl a návyky účastníků, sociální zaměření posluchačů, zkušenosti samotného lektora apod. (Skácelová, 2015, s. 109)

3 NÍZKOPRAHOVÉ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) je službou, která je dostupná klientům bez nutnosti se objednávat a bez nutnosti udávat svoji totožnost, tedy je umožněno zůstat v anonymitě. V případě, že mají děti a dospívající socializační obtíže, nebo se jedná o děti ohrožené rizikovým chováním, má NZDM ambici spoluutvářet jejich životní styl a podpořit je při zvládnutí nepříznivých životních podmínek (Matoušek, 2016, s. 117-118) NZDM je pro své uživatele lehce dostupné, neklade na ně žádné vysoké nároky (finanční, časové, fyzické ani psychologické). Je ale důležité poznamenat, že NZDM není instituce, která by nahrazovala službu veřejnosti v dané lokalitě (např. centra volného času), protože je součástí spektra sociálních služeb. (Hapalová, 2017, s. 2) NZDM je sociální službou, která je ukotvená v Zákoně č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách. Řadí se do **služeb sociální prevence**.

Služby sociální prevence se snaží: „*napomáhat a zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby.*“ V případě nepříznivé sociální situace se snaží těmto osobám napomáhat ji překonat, zároveň také chránit společnost před šířením nežádoucích společenských jevů a zabránit jejich vzniku. (Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách, 2006, s. 21)

Dle paragrafu 62, odstavce 1, NZDM: „*poskytuje ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy.*“ Do popředí je stavěna zejména kvalita života dětí a mládeže a její zlepšení. Dále také předcházení nebo snížení sociálních a zdravotních rizik, které mohou vyplývat z jejich života. NZDM by se mělo snažit vytvářet takové podmínky, které by měly pomoci řešit nepříznivé situace ohrožených dětí a mládeže. (Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách, 2006, s. 23)

3.1.1 Historie nízkoprahových zařízení pro děti a mládež

Pokud bychom se chtěli hlouběji zabývat historií NZDM, měli bychom zabrousit do poloviny devadesátých let. V naší republice je NZDM poměrně novou institucí a historie existence nízkoprahových zařízení není v žádném dostupném pramenu podrobněji popsána. V rámci Antologie textů České asociace Streetwork (2009) máme

možnost nahlédnout do čtyř klíčových momentů, které vývoj NZDM v České republice postupně mapují.

Streetwork – práce na ulici, která se začala v devadesátých letech formovat, měla velký význam pro vznik zařízení, které se věnovaly dětem a mládeži. V té době se jako nízkoprahová neoznačovaly a vznikaly zejména jako státní zařízení. V rámci programu prevence byla zavedena pilotní funkce *sociálního asistenta*. Byl jedním z hlavních článků sociální prevence a zabýval se specifickou terénní prací s rizikovou mládeží (zejména děti staršího věku, mladiství, mladí dospělí, trávící volný čas na ulici). (Čechovský, Racek, 2009, s. 302-303) Streetwork se začal dostávat i na úroveň nestátních organizací (prvními cílovými skupinami byly drogově závislí). Postupem času se metoda sociální práce rozšířila i na jiné cílové skupiny. Byla to doba, kdy měl každý velké množství energie a chuť do práce, i když se přesně nevědělo, jakým způsobem streetwork dělat. (Bednářová, Pelech, 2009, s. 13-14) Logickým krokem tedy bylo navázání kontaktů se zahraničím, kde už streetwork nějakou dobu fungoval (Německo). Tyto kontakty se zahraničními kolegy přinesly ucelené vzdělávání, rozvoj streetworku a také se podílely na vzniku budoucích nízkoprahových zařízení. (Klíma, 2009)

Druhým mezníkem byla **grantová politika nadací**, která rozvoj nízkoprahových klubů významně ovlivnila. Jednalo se zejména o finanční podporu, která mnoho zařízení postavila na nohy (vzhledem k tomu, že nadační peníze byly téměř jediným zdrojem financí – státní příspěvky byly minoritní). (Čechovský, Racek, 2009, s. 303)

V roce 1997 vznikla odborná profesní organizace **Česká asociace streetwork (ČAS)**, která byla založena zejména na podporu rozvoje streetwork. Začala sdružovat odborníky z praxe i teoretických pracovišť, pořádala konference, semináře, zprostředkovávala komunikaci mezi svými členy a podporovala vzdělávání v oblasti streetworku. (Bednářová, Pelech, s. 14) Kontaktní práce (2009) uvádí, že to byl předposlední mezník v rámci historie nízkoprahových zařízení. Ruku v ruce se streetworkem přicházelo řešení problematiky NZDM – v roce 2001 vznikla **pracovní skupina**, která byla Českou asociací streetwork zastřešena a měla zásadní význam pro rozvoj NZDM v České republice. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež našlo svoji definici, začalo se vymezovat vůči ostatním činnostem s rizikovou mládeží a stanovila se měřítko jeho kvality (tzv. Standardy kvality, které existují v téměř nezměněné podobě až dodnes). NZDM nebylo dlouhou dobu registrovanou sociální službou, což pracovní skupina velmi často připomínala. Snaha o začlenění NZDM do oblasti sociálních služeb vyvrcholila v roce 2007, kdy byl přijat

Zákon 108/2006. Sb. Zákon o sociálních službách a NZDM se stalo právoplatnou **registrovanou sociální službou**. (Čechovský, Racek, 2009, s. 305)

Do čtvrtého, posledního mezníku, je zařazeno **vzdělávání a kvalita**, která směřuje do rozvoje vzdělávání pracovníků v nízkoprahových službách. Vznikají projekty a akreditované vzdělávací kurzy jak pro začínající, tak pro pokročilé pracovníky, které připravují nejen na inspekci sociálních služeb, ale také na zavádění standardů kvality do práce. (Klíma, 2009, s. 306)

3.1.2 Vymezení základních pojmů

Při poskytování sociální služby v rámci NZDM se základní činnosti zajišťují dle Vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Rozsah těchto úkonů je:

a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti:

- *zajištění podmínek volnočasové aktivity,*
- *pracovně výchovná činnost s dětmi,*
- *nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností,*
- *zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání,*

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím:

- *aktivity umožňující lepší orientaci ve vztazích odehrávajících se ve společenském prostředí,*

c) sociálně terapeutická činnost:

- *socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob,*

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:

- *pomoc při vyřizování běžných záležitostí,*
- *pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob.*

(Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, 2006, s. 13-14)

Princip nízkoprahovosti

Tento pojem může být pro mnoho lidí nepochopitelný nebo matoucí. Neuchopitelně se nám může jevit jen do té doby, dokud si neuvědomíme, jak je těžké vyjít pár schodů např. pro zrakově postiženého člověka či člověka na vozíčku. Mladí lidé na cestě k dospělosti a společenské úspěšnosti musí čelit každodenně mnoha sociálním nárokům, které jsou pro ně mnohdy bariérami. Koncept nízkoprahovosti je vztahem majority k potřebným, kteří se mohou ocitnout na okraji. (Jedlička, 2004, s. 376) *„Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež realizují službu tak, aby odstranily časové, prostorové, psychologické a finanční bariéry, které by bránily cílové skupině vyhledat prostory zařízení či využít nabídky poskytovaných služeb.“* NZDM vytváří takové prostředí, které je blízké přirozenému prostředí cílové skupiny, uživatelé mají možnost zůstat v anonymitě, není podmínkou členství ani registrace. Uživatelé mohou kdykoliv přijít a odejít a nejsou povinni zapojovat se do připravených činností. Služby jsou poskytovány bezplatně, provozní doba je stabilní a službu může využít kdokoliv z cílové skupiny bez omezení (pokud svým chováním neomezuje a neohrožuje sám sebe nebo ostatní uživatele a pracovníky). (Pojmosloví, kolektiv autorů, 2008, s. 5)

Poslání NZDM

Sociální začlenění a pozitivní změna v životním způsobu dětí a mládeže, které se ocitají v nepříznivé sociální situaci je hlavním posláním NZDM. Dále je to poskytování informací, odborná pomoc, podpora a zejména předcházení sociálnímu vyloučení dětí ohrožených rizikovým chováním nebo jinou nepříznivou sociální situací. (Pojmosloví, kolektiv autorů, s. 3)

Cíle NZDM

V rámci nízkoprahové činnosti je cílem realizovat první kontakt s cílovou skupinou a poskytnout jim prostor pro bezpečné, smysluplné trávení volného času, jako alternativu životu „na ulici“. Společné aktivity by měly vytvářet podmínky na budování kontaktů, odstranění bariér mezi různými skupinami v komunitě, zvyšovat kompetence jednotlivcům, rozvíjet jejich schopnosti a znalosti a zvyšovat jejich osobní motivaci k zodpovědnosti za vlastní rozvoj. Dále je cílem poskytovat dětem a mládeži pomoc při řešení těžkých, nepříznivých životních situací, zvýšit prevenci rizikového chování, které

je v jejich zranitelném věku ohrožují a zvyšovat jejich informovanost ve všech směrech (možnost vzdělávání, alternativy volného času, seberealizace atd.). (Hapalová, 2017, s. 2-3)

Cílová skupina NZDM

K tomu, abychom dokázali adekvátně nastavit službu a dostat cílům a posláním, je nezbytné přesné ohraničení cílové skupiny. Cílové skupiny NZDM jsou velmi různorodé. Musíme si ale dávat pozor, abychom jednotlivce při jeho popisu nijak nenálepkovali a nestigmatizovali. (Klíma, 2009, s. 85)

Pokud práci zaměřujeme na člověka, definujeme si cílovou skupinu především podle znaků vztahující se k osobě klienta – věk, pohlaví. Poté přicházejí na řadu znaky, kterými vysvětlujeme, proč se stala tato osoba uživatelem a co jí můžeme nabídnout. Sekundární definiční znaky lze vymezit v rámci nepříznivé situace uživatele – různé obtížné životní situace, konfliktní situace atd. Další způsobem určení cílové skupiny je vymezení prostřednictvím vývojových úkolů. Pokud je problém s jejich plněním, může být pro jedince náročné navazovat vztahy s vrstevníky, frustrace z vlastního vzhledu či rezignace nad osobními cíli. Pokud si vymezujeme sekundární znaky na základě rizikového chování, poukazujeme si na přítomnost konkrétního chování u uživatele (agrese, užívání drog, sebepoškození atd.). (Štefková, Dolejš, 2016, s. 30)

3.1.3 Činnosti a aktivity poskytované jako součást nízkoprahových zařízení pro děti a mládež

Kontaktní práce

„Kontaktní práce má podobně jako krizová pomoc složku „pohyblivou“ - uliční práci („streetwork“, někdy se překládá jako „sociální asistence“), a složku „pevnou“ - nízkoprahová zařízení.“ Tyto dvě složky mají stejný cíl a tím je: *„vytvářet podmínky pro navázání kontaktu a konkrétní kontaktní práci s jednotlivci a sociálními skupinami, které nemohou nebo nechtějí vyhledat jinou pomoc a u kterých je předpoklad potřeby a účelnosti této pomoci.“* (Baštecká, 2003, s. 336-337) Navázání osobního kontaktu je významnou cílovou hodnotou a také nezbytnou podmínkou. Krédem kontaktní práce je zejména přiblížit nabídku služeb co největšímu počtu potencionálních uživatelů. (Jedlička, 2004, s. 370-371) Nejčastější podoba kontaktní práce je rozhovor v zařízení nebo v přirozeném prostředí uživatele – ulice, škola atd. Příkladem může být navázání

kontakty s potencionálními uživateli služby v rámci oslovení skupinky mladých lidí postávajících na ulici, v parku či u školy. (Hapalová, 2017, s. 5)

Situační intervence

Pracovníci uživatele považují za aktéra životní situace, kromě řešeného problému se snaží prozkoumat a posoudit uživatele jako celek. Předem připravené řešení neexistuje, každý problém uživatele je považován za unikátní. Pracovník postupně odhaluje potíže uživatele a jejich možnosti řešení, které získává na základě poznatků o těchto potížích. (Matoušek, Matoušková, 2013, s. 105) Situační intervenci publikace Pojmosloví (2008) popisuje jako: „*sociálně pedagogickou práci v situacích s výchovným obsahem, které vznikají v prostoru zařízení. Pracovník při nich vstupuje do interakcí, které nastávají mezi uživateli služby, přináší podněty, reflektuje situaci a používá další techniky, které vytváří či zvýrazní výchovný efekt.*“ (Pojmosloví, kolektiv autorů, 2008, s. 6)

Krizová intervence

„*Krizová intervence představuje časově omezený, ale intenzivní zásah v krizi. Kromě časového omezení je limitována také v dosahu. Cílem není vyřešit situaci jedince, ale stabilizovat ho, podpořit jeho kompetence krizi řešit a případně ho nasměrovat k dalším účinným zdrojům pomoci.*“ Krizová intervence tedy není nástrojem k úplnému vyřešení krize, ale může její průběh a dopad pozitivně ovlivnit a dítě či mladistvého v krizi nasměrovat. (Špatenková a kol., 2017, s. 14) Uživatele NZDM se snažíme stabilizovat, uklidnit, pomoci mu zorientovat se v situaci a najít vhodné řešení (co udělá, až odejde z klubu, kam půjde, na koho se může obrátit atd.). (Hapalová, 2017, s. 6)

Poradenství

„*V nejobecnějším pojetí profesionální poskytování odborné rady, návrh opatření formulovaný jedním subjektem k řešení problému druhého subjektu.*“ (Petrusek a kol., 1996, s. 802) Poradenství je vedeno formou rozhovoru s uživatelem, jedná se o řešení aktuálních problémů a podpora uživatelských kompetencí tyto problémy řešit. V rámci NZDM se poradenství zaměřuje zejména na vztahy, rodinu, návykové látky, školu, volný čas atd. Je dobré, když se takový rozhovor může odehrát v oddělené místnosti, kde jsou uživatel s pracovníkem sami. Vyhodnotí se situace a hledá se možnost řešení vedoucí k odstranění obtíží. (Pojmosloví, kolektiv autorů, 2008, s. 6)

Skupinová práce

Skupinová práce umožňuje členům skupiny vzájemné sdílení. Sdílení usnadňuje učení, rozvoj, utváření vztahů atd. Interakce mezi členy skupiny vytvářejí prostor pro vzájemnou pomoc. Síla a kolektivnost může vytvořit příležitost ke změnám (jednotlivci mohou změnit své pocity, postoje, chování...) Díky skupině mají děti mnoho příležitostí k učení. (Navrátil, 2001, s. 125-126) Skupinová práce může dětem a dospívajícím pomoci najít si nové kamarády, odstraňovat bariéry (multikulturní rozdíly, jiný jazyk, náboženství atd.). (Mátel a kol., 2011, s. 257) „*Skupinová práce umožňuje dětem a mládeži vstupovat do interpersonálních vztahů a různých sociálních rolí. Dochází zde cíleně ke konfrontaci a střetávání, což umožňuje testovat sebe samé a získávat tak důležitou zpětnou vazbu pro utváření vlastní identity ve smyslu otázky: „Kdo jsem ve vztahu k druhým lidem?“* Pro skupinovou práci je důležité ovládat skupinovou dynamiku (procesy, které vrstevnickou skupinou hýbou a mají vliv na utváření sociálního prostoru). (Svoboda, 2009, s. 61)

Případová práce

„*Případová práce je metoda, která uživateli pomáhá uvědomit si jeho možnosti a vypracovat realizovatelný program směřující k sociálně přijatelnějšímu způsobu života.*“ (Chlápková a kol., 2014, s. 15) Případová práce je dlouhodobá, individuální práce s uživatelem, která je součástí individuálního plánování. V případové práci s uživatelem jde zejména o vydefinování kontraktu, vytvoření individuálního plánu, vedení dokumentace, pravidelné revize kontraktu. Důležitou součástí je časové ohraničení, konzultace a pravidelná reflexe. (Pojmosloví, kolektiv autorů, 2008, s. 6)

Poskytování informací

Poskytování informací nejčastěji probíhá ústní formou, ale může být i písemné (letáky, tisk konkrétních údajů atd.) Informace mohou být různorodé – možnosti vzdělání, práce, otázky ohledně zdraví (rizika užívání drog a jiného rizikového chování). (Hapalová, 2017, s. 8) Věcné rozhovory a předávání informací přispívají ke zklidnění a stabilizaci uživatele. Uživatelé mohou získat velmi cenné informace o specializovaných službách nebo právních možnostech, pokud se nacházejí v nějaké svízelné situaci, která je ohrožuje. (Klíma, Jedlička, 2009, s. 17)

Pobyt v zařízení

Uživatel využívá v NZDM teplo, světlo, základní zázemí, volnočasové aktivity a je mu umožněno realizování osobních aktivit. Uživateli je umožněn pobyt bez čerpání

dalších služeb. (Pojmosloví, kolektiv autorů, 2008, s. 7) „*Pobyť v zařízení je minimální formou pro navázání interakce s klientem - jedná se o vytvoření příležitosti pro kontaktní práci a specifické preventivní programy zaměřené na skupinu.*“ (Racek, Herzog, 2009, s. 326)

Zprostředkování dalších služeb s případným doprovodem

Většinou se jedná o dojednání návazné služby v zařízeních návazné péče, součástí může být i fyzický doprovod pracovníka s uživatelem do těchto zařízení společně s asistencí při jednáních v těchto zařízeních. (Pojmosloví, kolektiv autorů, 2008, s. 7) NZDM totiž nemusí poskytovat všechny sociální služby, které děti a mládež potřebují, proto je vhodné, aby v případě potřeby uživatelů pracovníci dokázali doporučit jiné odborníky nebo zařízení. Ideální je, pokud má NZDM navázanou spolupráci s několika odborníky a zná přístupy jejich práce (díky tomu se může prohloubit důvěra s uživatelem, pokud mu zprostředkují kvalitní pomoc). V případě, že má uživatel či jeho rodiče strach z komunikace s institucemi, jsou pracovníci připraveni je do instituce doprovodit či přímo s institucí komunikovat. (Hapalová, 2017, s. 6)

Volnočasové aktivity

Volnočasové aktivity jsou velmi dobrým prostředkem k sociální práci s jednotlivci i se skupinami, protože je při nich realizovaná kontaktní práce, která buduje a prohlubuje vztah se službou). Uživatelé získávají nové zkušenosti, dovednosti a mohou osobnostně růst. Výběr aktivit by měl být co nejpestřejší a měl by být volen tak, aby byl pro uživatele atraktivní – preferované jsou jednorázové aktivity i aktivity dlouhodobějšího charakteru. Důležité je uživatelům připomínat, že účast na volnočasových aktivitách je dobrovolná, vždy mají možnost volby. (Holiš, 2009, s. 109) „*Jde o aktivity poskytující náplň volného času klientů, které nespádají do jiných výkonů NZDM.*“ (Racek, Herzog, 2009, s. 327) Primárním cílem v NZDM není zájmová činnost ani rozvoj specifických schopností (jak je tomu v kroužcích či ve střediscích volného času). Jedná se zejména o navázání kontaktu a další práci s uživatelem. Volnočasové aktivity v zařízení mají různou míru strukturovanosti (od jednoduchých aktivit až po ty, které uživatelé realizují samostatně a pracovník jim pouze půjčí vybavení) nebo aktivity, které uživatel realizuje společně s pracovníkem. (Hapalová, 2017, s. 6-7)

Pomoc s přípravou do školy

Může se jednat o doučování školní či mimoškolní látky, eventuálně některých osobních či společenských návyků (např. hygiena, schopnost hospodařit s penězi apod.). Forma doučování je ve většině případů individuální. (Racek, Herzog, 2009, s. 327) Může se jednat o dlouhodobou pomoc nebo krátkodobé doučování (např. na pololetní test). Uživatelé si mohou v zařízení také pravidelně psát domácí úlohy, u kterých jim může pracovník asistovat a případně opravit chyby nebo nepochopené učivo znovu vysvětlit atd. (Pojmosloví, kolektiv autorů, 2008, s. 8)

3.2 Specifika prevence v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež mají výrazné předpoklady pro realizaci specifické prevence. Jedná se o instituce, které riziková mládež akceptuje a má k ní důvěru. V rámci NZDM řeší své životní peripetie, tráví v něm čas, zažívají reálné situace a obtíže se svými vrstevníky. Pracovníci se mohou do těchto situací zapojit a nabídnout dětem a mládeži vhodné řešení. Preventivní aktivity jsou běžnou součástí nabídky služeb, zejména poskytování informací a poradenství. (Herzog, 2009, s. 259) „*Může se jednat například o: programy prevence zneužívání toluenu, program prevence gamblerství, preventivní programy obsahují předávání informací (ústně, nástěnky, letáčky...), besedy pro uživatele, probírání a nabízení tématu při kontaktní práci, program rozvoje schopností a dovedností důležitých pro vstup na ZŠ (pro děti starší 6 let, kterým byl odložen zápis na ZŠ).*“ (Pojmosloví, kolektiv autorů, 2008 s. 7)

V rámci práce se skupinou se pracovníci mohou snažit děti a mládež ovlivnit pozitivním směrem, protože zásadním nástrojem preventivního působení na tuto cílovou skupinu (a nejen ji) je aktivní působení a měnění skupinových norem. Normy dospívajících mohou totiž velmi často vést rizikovému chování jednotlivců. Skupina je v období dospívání jedním z významných faktorů pro budování identity a sebedefinování mladistvých, a proto je v NZDM kladen důraz na preventivní práci se skupinou a s tím související i tzv. kontaktní rámec těchto činností. (Racek, 2009, s. 352)

Cílem preventivních v NZDM je předcházení, zabránění a zmírnění následků rizikového chování, které se vyskytuje u cílové skupiny dětí a mládeže v dané lokalitě. Pracovníci se zaměřují na poskytování pravdivých informací o následcích rizikového chování (užívání návykových látek, záškoláctví, šikana apod.). Způsob realizace takových aktivit by měl odrážet nastavení cílové skupiny, zejména při uceleném preventivním programu, který

se týká konkrétního tématu (je vhodná kombinace více preventivních činností a aktivit). Může se jednat o rozhovory s uživateli, diskuze ve skupině, plakáty, filmy, besedy, kvízy atd. Důležitá je také zpětná vazba uživatelů, která by měla odrážet hodnocení programu, ale i to, co se podařilo jednotlivými aktivitami docílit (změna pohledu, postoje, chování?). Je vhodné, aby bylo hodnocení anonymní, např. s použitím dotazníků. (Hapalová, 2017, s. 8)

Pracovníci by měli dokázat reagovat na rychle měnící se situace a problémy rizikové mládeže, rozšiřovat socializační příležitosti a vytvářet přiměřené podmínky pro zdravý, nekonfliktní růst dospívajících. Jednorázové akce se většinou míjejí účinkem, uživatelé je mohou brát jako zajímavou událost, ale málo kdy se dosáhne sociálně pedagogické pomoci nezakotveným jedincům, kteří se hledají v životě. (Klíma, Jedlička, 2009, s. 13)

Při sestavování preventivního programu v rámci NZDM je důležité nasměrování programu a nalezení vhodného tématu. Téma si identifikujeme na základě kontaktu s uživateli v klubu. Volíme takové téma, u něž cílové skupině chybí dostatek informací a které aktuálně řeší (v souvislosti s dospíváním se témata mění). Mapujeme znalosti, postoje, chování cílové skupiny, stanovujeme si cíle programu. Vytváříme propagační, informační materiály, které v cílové skupině budeme šířit a poté jim jednotlivá témata programu plánovitě předávat. Měli bychom se snažit zasadit téma do každodenního života NZDM a kontaktní práce s jednotlivci i skupinou. (Hořava a kol., 2009, s. 267)

3.3 Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež R-Ego, z. s.

V této podkapitole se budeme věnovat konkrétnímu nízkoprahovému zařízení pro děti a mládež, které bylo vybráno do výzkumné, praktické části diplomové práce.

Občanské sdružení R-Ego vzniklo z iniciativy obecně prospěšné společnosti REGION 2000 se sídlem v Luhačovicích, Masarykova 175, která se podílela na vytvoření systému primární prevence v mikroregionech jihovýchodní části okresu Zlínského kraje. Dne 20. 11. 2000 vzniklo registrací na Ministerstvu vnitra s evidencí na Českém statistickém úřadě Občanské sdružení R-Ego, které zajišťovalo chod a činnost Poradenského centra R-Ego. Slavnostně bylo otevřeno dne 01. 09. 2000. Vzhledem k tomu, že se od 01. 01. 2014 z občanských sdružení staly spolky, došlo ke změně názvu a to od 01. 09. 2015 na **R-Ego, z. s.** (Výroční zpráva, R-Ego, 2020, s. 7)

R-Ego, z. s. usiluje o zlepšení kvality života dětí a mládeže ve Slavičíně a v přilehlém okolí mikroregionu Jižní Valaško. Zařízení je umístěno na adrese - náměstí Mezi Šenky 19 ve Slavičíně. Je výhodně položeno v centru Slavičina v blízkosti městského parku. Cílovou skupinou NZDM R-Ego jsou děti a mládež ve věku od 7 do 15 let, ohrožené společensky nežádoucími jevy. **Věková struktura uživatelů služby** – mladší děti (7-10 let) a starší děti (11-15 let) (Standard kvality č. 1, R-Ego z. s., s. 3-4)

3.3.1 Poslání a cíle NZDM R-Ego, z. s.

Posláním NZDM R-Ego, z. s., je vyjádření smyslu a účelu existence zařízení. Jde o vyjádření toho, proč a k čemu existuje, co dělá, co umí a jaký to má smysl. Poslání má dlouhodobý charakter a díky němu je jasno, kam při každodenní práci směřuje a co chce naplnit. Posláním je poskytnout zázemí, pomoc a podporu dětem a mládeži ve Slavičíně a okolí, kteří jsou ohroženi rizikovými projevy chování, ocitnou se v nepříznivé životní situaci nebo jsou jí ohroženi. Posláním je přispívat ke zlepšení kvality jejich života. (Standard kvality č. 1, R-Ego z. s., s. 6)

Cíle NZDM R-Ego, z. s.

1. Poskytnutí podpory a pomoci při zvládání konfliktních společenských situací, komplikovaných životních událostí a při omezujících životních podmínkách.

- a) *Konfliktní společenská situace* – může se jednat o projevy šikany, generační konflikty v rodině, drobná kriminalita, zneužívání návykových látek (zejména alkohol, drogy), problémy v okolí, záškoláctví, negativní zkušenosti (návykové látky, zanedbávání, týrání, zneužívání), vandalismus, krádeže, agresivita, apod.
- b) *Komplikovanou životní událostí* může být pro uživatele – nemoc, úraz, problémy v rodině, nezaměstnanost rozpad rodiny, alkohol v rodině, hádky, smrt, sexuální tematika, školní problémy, stěhování, apod.
- c) *Omezující životní podmínky* – nedostatek podnětného prostředí, stereotypy, nepříznivé sociální a rodinné prostředí (např. životní podmínky, podporující či vytvářející izolovanost jedince, alkoholismus rodičů, kriminální činnost rodičů), neschopnost adaptace, neschopnost navázání vztahů, nevyhovující hygienické podmínky, apod.

2. Snížení sociálních rizik vyplývajících z každodenních situací, životního způsobu a rizikového chování.

- a) *Sociální rizika a rizikové chování* – šikana, závislosti, experimentování s drogami (kouření, alkohol, marihuana či jiné drogy) poruchy příjmu potravy, nezdravý životní styl, nevhodné nebo příliš časté používání PC, apod.

3. Zvýšení sociálních schopností a dovedností.

- a) *Sociální schopnost* – plnění každodenních povinností a úkolů, s tím spojená důslednost a trpělivost, dodržovat pravidelnou školní docházku (bez zbytečných omluvenek), umět vhodně komunikovat v rodině, v kolektivu, s přáteli, dobré vztahy, dodržovat pravidla slušného chování, umět šetřit a uvědomovat si cenu peněz, umět uznat a být slušný k dospělým lidem, žít zdravě, apod.

- b) *Sociální dovednost* – umět navazovat vztahy, mít přiměřeně zdravé sebevědomí, umět dobře komunikovat a zvládat asertivní chování, empatie, umět říct svůj názor, mít emoce pod kontrolou, dovednost spolupracovat, vzájemně si pomáhat, umět se motivovat pro úkol, poznávat charakterové vlastnosti jiných apod.

4. Podpora sociálního začlenění do skupiny vrstevníků i do společnosti, včetně zapojení do dění místní komunity a běžného způsobu života.

- a) formou diskuse, komunikací, situační intervencí, informovanosti, dobrými příklady z praxe, preventivními aktivitami, usměrňováním, přípravou programů pro vzájemné setkávání, pomoc s přípravou do školy, pomoci s vyřizováním běžných věcí (napsat dopis, vyplnit přihlášku na SŠ, přihlášku do kroužku, práce na PC), apod.

5. Poskytnout nezbytnou psychickou, fyzickou, právní a sociální ochranu během pobytu v zařízení a podmínky pro realizaci osobních aktivit.

- a) pobyt v přirozeném prostředí, bez předsudků a emocí, možnost anonymity, profesionalita pracovníků, empatie, nabídka služeb, plánování, neorganizované trávení volného času, apod. (Standard kvality č. 1, R-Ego z. s., s. 5-7)

3.3.2 Poskytování a plánování služby NZDM R-Ego, z. s.

Poskytování služeb v NZDM R-Ego, z. s., vychází z obecných cílů, které jsou transformovány do osobních cílů a potřeb uživatele. Plánování je postaveno především

na schopnostech uživatele, možnostech a podmínkách zařízení. Proto se průběh služby přiměřeně plánuje. (Standard kvality č. 5, R-Ego z. s., s. 3)

Plánování průběhu služeb napomáhá uživatelům mít přehled o službě a činnosti, která je jim poskytována a pracovníky vede k zefektivnění a zkvalitnění jejich práce:

- *nalézají výhodnější řešení jejich sociální situace,*
- *mají možnost předcházet možným rizikovým situacím,*
- *stanovení a zaznamenání cílů jim usnadňuje práci s uživatelem,*
- *umožňuje jim individuální přístup k uživatelům.*

Každý uživatel v NZDM R-Ego, z. s., má zpracován Individuální plán, který je součástí Záznamu ústní dohody o poskytování služby (dále jen ZúD). K sestavení Individuálního plánu dochází po uzavření ZúD. Individuální plán se s uživatelem uzavírá co nejdříve od uzavření ZúD, nejpozději však do 2 měsíců od uzavření ZúD. Vše se odvíjí od individuálního přístupu k uživateli, jeho tempu, schopností a možností a také od intenzity docházky do NZDM. Poskytování sociální služby v zařízení R-Ego, z. s. sleduje jasný cíl – umožnit uživateli aby se stal součástí společenského a sociálního prostředí, navštěvoval zařízení dle zájmu a potřeb. Pro jednotlivé uživatele je minimální adaptační cíl převeden do podoby osobního cíle. Stanovení cílů, plánování a průběh služby musí vycházet z uživatelových individuálních schopností a možností. Průběh služby směřuje k postupnému naplňování dohodnutých osobních cílů uživatele. (Standard kvality č. 5, R-Ego z. s., s. 4-11)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Oblast zkoumání prevence rizikového chování je velmi obsáhlá. V rámci výzkumů se jedná zejména o témata primární prevence rizikového chování ve školách, školských zařízeních nebo v pedagogicko-psychologických poradnách apod. Tyto výzkumy zaštiťuje především Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků nebo MŠMT. Dále se také výzkumy zabývají jednotlivými typy rizikového chování. Fenoménem je prevence kriminality na regionální či lokální úrovni (pod záštitou Ministerstva vnitra), prevence a výzkumy sebevražedného chování (Národní ústav duševního zdraví) či rizikové chování dětí na internetu a s tím spojená hrozba kyberšikany (tyto výzkumy nalezneme v odborném časopise *Adiktologie v preventivní a léčebné praxi* č. 2, 2021 a *e-Pedagogium* č. 1, 2021).

Téma prevence rizikového chování v rámci sociální služby NZDM je oblastí, která není dostatečně prozkoumaná. Oficiální výzkumy, které by poskytly standardizované dotazníky či jiné metodologické nástroje nejsou dostupné. Publikace Štefkové a Dolejše (s. 40, 2016), kteří provedli výzkum na téma „Resilience u adolescentů v NZDM“ hovoří o tom, že komplexní výzkumy scházejí. Vysvětlují to tím, že je NZDM relativně novou sociální službu a z toho důvodu chybějí relevantní výzkumná data, která by se týkala těchto služeb a jejich uživatelů. Tímto prostředím se tedy zatím zabývají především studenti, ve svých závěrečných pracích. Pokud bychom tedy hledali v kvalifikačních pracích, tímto tématem se v rámci kvalitativního výzkumu zabývala např. Michaela Virčíková ve své bakalářské práci z roku 2011. Mapovala působení NZDM v ČR v rámci prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, analyzovala volnočasové aktivity jedinců a také míru účinnosti preventivních metod, které NZDM nabízejí. Z analýzy dat bylo možné stanovit, že v rámci služby NZDM je velká snaha o preventivní působení na uživatele, kteří mají zájem se dovědět nové informace. (Virčíková, 2011)

Doubravová (2015) popsala konkrétní NZDM, ve kterém následně provedla analýzu preventivních aktivit, formou kvalitativní metody polostrukturovaných rozhovorů. Z jejich výsledků vyplynulo, že jsou preventivní aktivity v NZDM poskytovány dostatečně a zvolené formy jsou pro uživatele služby srozumitelné. Poznatky o tom, že má NZDM dobré předpoklady k účinné prevenci a uživatelé preventivní aktivity vnímají jako přínosné a potřebné v rámci kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření získal Maar (2011).

V této diplomové práci byl stanoven výzkumný problém, jakou roli hraje prevence v sociální službě NZDM pro své uživatele. Bylo zvoleno jedno konkrétní NZDM, ve kterém bylo umožněno výzkum realizovat. Můžeme se domnívat, že je prevence důležitou součástí služby NZDM. Tyto informace můžeme čerpat z výzkumů, které již byly v rámci kvalifikačních prací provedeny.

Struktura zastoupení uživatelů v NZDM je velmi rozmanitá a i rizikové problémy, které dnešní děti a mládež řeší a které je ohrožují, se v závislosti na čase velmi rychle mění. Období pandemie COVID-19 přineslo mnoho změn, které mohly určitým způsobem negativně ovlivnit cílové skupiny dětí a mládeže. Z toho důvodu bylo zvoleno i dané téma výzkumu, které může dopomoci analyzovat aktuální rizikové typy chování, se kterými se děti a mládež v současné době potýkají, se kterými potřebují pomoci a o kterých by rádi získali více informací. Pro pracovníky NZDM je to relevantní zpětnou vazbou v rámci efektivity jejich práce či vhodným nástrojem pro možnou změnu přístupu v jejich dosavadní práci.

Byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

VO 1 Mají uživatelé NZDM R-Ego, z. s., zkušenost s nějakým projevem rizikového chování? Pokud ano, řešili tento problém s pracovníky zařízení?

VO 2 Mají uživatelé NZDM R-Ego, z. s., důvěru v pracovníky klubu, dokážou s nimi řešit své problémy? A jak pracovníky vnímají?

VO 3 Zapojují se uživatelé NZDM R-Ego, z. s., do připravených preventivních aktivit a jak tyto aktivity hodnotí (celoroční hra, skupinové preventivní aktivity)?

VO 4 Která preventivní témata uživatele NZDM R-Ego, z. s., zajímají a proč?

4.1 Výzkumný cíl

Hlavním výzkumným cílem diplomové práce bylo zjistit, jakým způsobem probíhá prevence rizikových projevů chování u uživatelů v NZDM R-Ego, z. s., jaká preventivní témata uživatelé služby NZDM R-Ego, z. s., preferují – která vyhledávají, o které se zajímají nebo které se jich přímo dotýkají. Dále zjistit, jaký způsob a forma předávání preventivních aktivit uživatelům NZDM R-Ego, z. s., vyhovuje a kterou vyhledávají. Dalším cílem bylo zjistit efektivitu prevence rizikového chování v NZDM R-Ego, z. s. z pohledu uživatelů – zjistit, zda je preventivní působení účelné a uživatelé mu rozumí a čerpají informace, které následně umí uplatnit v situacích v běžném životě.

4.2 Výzkumná metoda

Pro kvantitativně orientovanou část výzkumu byla zvolena metoda dotazníků. Dotazník obsahoval 25 položek. Bylo využito 18 uzavřených otázek (pohlaví, věk, návštěvnost, nabídka služeb, pracovníci, celoroční preventivní hra a její hodnocení, řešení rizikového chování...), 2 otevřené otázky (zájem o vybraná témata celoroční preventivní hry, další možná témata a nápady), 4 polouzavřené otázky s možností vepsání jiné odpovědi (povědomí o NZDM, důvody návštěvy, setkání s rizikovým chováním, důvod pomoci...) a 2 polouzavřené otázky s možností výběru více odpovědí (činnosti v NZDM, témata preventivní celoroční hry).

Dotazník byl zaměřen na všechny aktivní uživatele NZDM R-Ego, z. s., kteří klub pravidelně navštěvují. Zabýval se základními charakteristikami každého uživatele – věk, pohlaví, jak se o klubu dozvěděl, z jakého důvodu NZDM navštěvuje, jak dlouho a jak často do NZDM dochází, jakých služeb v NZDM využívá, v čem mu klub pomáhá. Další položky byly zaměřeny na pracovníky – zda by se uživatel v případě problému na pracovníky obrátil, zda už s pracovníkem nějaký problém řešil, důvěřuje pracovníkům, má pocit, že jej pracovníci znají a vědí, čím žije, co ho trápí, števe apod. Poslední balíček otázek byl zaměřen na preventivní aktivity, a to zejména na celoroční preventivní hru (jak uživatel tuto preventivní aktivitu hodnotí, zda ho baví konzultovat s pracovníky jednotlivá témata, která témata uživatele zaujala a proč, zda se s některým typem rizikového chování setkal, jak to řešil atd.)

V Příloze P I je přiložen krátký popis celoroční preventivní hry a jsou uvedeny také jednotlivé preventivní tematické celky s popisem i s příklady aktivit, které byly součástí. Tato měsíční témata byla použita v rámci dotazníkového šetření mezi uživateli.

Dotazníkové šetření probíhalo od června 2021 do října 2021. Tento časový rámec byl vybrán z toho důvodu, že v červnu blok celoroční preventivní hry končí a uživatelé se tak mohli vyjádřit komplexně ke všem tématům, které měli možnost od září 2020 do května 2021 v rámci svých návštěv absolvovat a zúčastnit se jich. Vzhledem k opatřením způsobeným COVID-19 bylo nutné zvolit pro dotazníkové šetření delší časový horizont, aby bylo možné zachytit všechny aktivní uživatele a dotazník jim předložit k vyplnění.

Uživatelé měli možnost dotazník vyplnit jak v papírové podobě, tak v podobě elektronické. Byli informováni o tom, k čemu dotazník slouží, k jakým účelům bude využit a také jim byla zaručena anonymita při jeho vyplňování.

Kvalitativní část výzkumu byla zmapována pomocí polostrukturovaných rozhovorů s vybranými uživateli NZDM R-Ego, z. s. Polostrukturované rozhovory měly předem vypracované okruhy témat a byly sestavené až po vyhodnocení dotazníkového šetření mezi uživateli. Témata a okruhy otázek byly tvořeny tak, aby plynule navazovaly na dotazníky a výsledky z nich zjištěné. Snahou bylo doplnit a zejména rozšířit informace od uživatelů o problematice rizikového chování a roli prevence v NZDM.

Díky rozhovorům s uživateli bylo možné danou problematiku lépe prozkoumat a také se doptat na doplňující informace, které vyplynuly z jednotlivých rozhovorů.

Na základě těchto skutečností byly v rozhovorech využity tyto okruhy témat:

1. Pracovníci a důvěra k nim.
2. Řešení rizikového projevu chování a pomoc pracovníků.
3. Období COVID-19, prohloubení rizikového projevu chování, kontakt s pracovníky a možnosti pomoci.

Jednotlivé rozhovory byly realizovány přímo v prostorách zařízení NZDM R-Ego, z. s., nahrávány byly v průběhu listopadu 2021 a prosince 2021. Uživatelé, kteří se stali součástí nahrávání, byli seznámeni s průběhem i celým procesem výzkumu a taktéž s použitím jednotlivých dat v rámci diplomové práce. Od každého z těchto uživatelů byl předem obdrženy informovaný souhlas s účastí na rozhovoru, nahráváním i s možností nakládat se získanými daty. Samozřejmou informací bylo zajištění anonymity.

4.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor pro kvantitativně orientovanou část tvořilo 33 aktivních uživatelů NZDM R-Ego, z. s. (z toho 14 chlapců a 19 děvčat). 16 uživatelů bylo mladšího školního věku – 7-10 let a 17 uživatelů staršího školního věku, 11-15 let. V rámci kvalitativní metodologické části byli náhodně vybráni 4 uživatelé z celkových 33 aktivních uživatelů NZDM R-Ego, z. s. (1 chlapec a 3 děvčata).

4 vybraní uživatelé v rámci kvalitativně orientované metody byli vybráni náhodně, ale v rámci věkové struktury – 2 uživatelé z řad mladšího školního věku (7-10 let) a 2 uživatelé z řad staršího školního věku (11-15 let). A to z toho důvodu, že se názory a postoje dětí mladšího školního věku a staršího školního věku významně liší. Zajímají se o jiná témata, vykazují vzhledem k věku odlišné potřeby a v rámci rizikového chování zaujímají jiné postoje a mají jiné zkušenosti.

V každém případě se u obou metod výzkumu jednalo o uživatele, kteří měli platnou aktivní smlouvu o poskytování sociální služby, tzv. „Záznam o ústní dohodě“ (dále jen ZúD). ZúD se uzavírá na základě proběhlých jednání se zájemcem o službu, uzavírá se v písemné podobě. Okamžikem uzavření ZúD se ze zájemce o službu stává uživatel.

Do této skupiny se neřadili uživatelé ani zájemci, kteří by byli pod vlivem alkoholu, omamných nebo psychotropních látek či jednali agresivně a ohrožovali pracovníky a ostatní uživatele služby. (Těmto osobám by bylo poskytnuto základní sociální poradenství a doporučeny služby jiných poskytovatelů, kteří se zaměřují na tuto cílovou skupinu)

Výzkumný soubor byl tvořen dětmi a mládeží ohroženou společensky nežádoucími jevy, ve věku od 7 do 15 let. Tato skupina byla smíšená a neorganizovaná, bez pravidelné náplně volného času. Ve výzkumném vzorku se objevili uživatelé, kteří tráví nevhodně a neorganizovaně svůj volný čas, nacházejí se v obtížných životních situacích a zažívají nezájem a lhostejnost ze strany rodičů. Dále uživatelé ze sociálně slabých rodin, s výchovnými problémy ve škole i mimo ni, se sklony k útěkům z domova, k návykovým látkám, lhaní, krádežím a ti, kteří jsou v konfliktu s rodiči, blízkým okolím nebo společenskými normami.

Seznam vybraných uživatelů kvalitativní části

Jména jednotlivých uživatelů, která jsou zde uvedena, jsou v rámci zaručení jejich anonymity a ochrany soukromí smyšlená. Každý z nich poskytl souhlas ke svému krátkému představení.

Mia (M) – 14 let, 9. třída víceletého gymnázia, má jednoho sourozence, se kterým se často hádá, bydlí s jedním z rodičů (se kterým si nerozumí), má problémy s třídním kolektivem i s přijetím sama sebe, svůj volný čas tráví sama (u sociálních sítí) nebo s kamarády (a alkoholem a cigaretami), klub navštěvuje čtyři roky.

Renča (R) – 13 let, 8. třída ZŠ, má tři sourozence, se kterými si nerozumí a často se hádají, rodiče se rozvádějí, je často sama, nikdo se jí nevěnuje, chybí jí kamarádi, klub navštěvuje tři roky.

Slávka (S) – 9 let, 4. třída ZŠ, má šest sourozenců, bydlí s jedním z rodičů (který se potýká se závislostí), nemá mnoho kamarádů, má problémy ve škole (se spolužáky i s učením), svůj volný čas tráví u počítače nebo mobilu, klub navštěvuje dva roky.

Vojta (V) – 10 let, 5. třída ZŠ, má mladšího sourozence, o kterého se musí často starat, rodiče se rozvádějí, ve svém volném čase se nudí, nemá co dělat, díky hádkám rodičů je raději venku, kde se „poflakuje,“ nebo tráví čas u mobilu, klub navštěvuje tři roky.

4.4 Průběh získávání dat

Všechny dotazníky byly vyplněny přímo v NZDM R-Ego, z. s., v elektronické podobě. Žádný s uživatelů nevyužil možnosti papírové formy dotazníků. Použity byly počítače, které jsou v NZDM k dispozici, někteří z uživatelů využili vlastní mobilní telefony, na které jim byl odeslán přímý odkaz na dotazník.

V rámci stanoveného časového rámce se podařilo oslovit všechny aktivní uživatele, kteří mají v NZDM R-Ego, z. s., platnou smlouvu o poskytování sociální služby. Všichni uživatelé dotazníku rozuměli, nevzešly z jejich strany žádné otázky, či dotazy o nepochopení některé z částí dotazníku.

V případě potřeby měli možnost se na cokoliv zeptat pracovníků, kteří jim byli k dispozici a byli jim schopni vše vysvětlit. O této možnosti byli uživatelé informováni před uskutečněním vyplňování, stejně tak o základních informacích o samotném dotazníku a jeho dalším použití.

Rozhovory byly realizovány taktéž v prostorách NZDM R-Ego, z. s., vyhrazena byla místnost, kde bylo možné zajistit jednotlivým uživatelům anonymitu a dostatečný prostor pro jejich vyjádření. Během rozhovorů nenastaly žádné komplikace, které by bránily v nahrávání nebo realizaci výzkumu. Jednotliví uživatelé odpovídali na otázky věcně, a srozumitelně. Do rozhovorů se aktivně zapojili a neměli problém se k jednotlivým tématům vyjadřovat a sdělovat k nim vlastní názory, zkušenosti a projevit emoce. U žádného z uživatelů se neprojevila nervozita, stud nebo ostych.

Vzhledem k platným trvajícím opatřením a omezením návštěvnosti v NZDM R-Ego, z. s., z důvodu COVID-19 bylo u jednotlivých stanovených metodologických metod rizikem, že nebude možné oslovit všechny uživatele pro dotazníkové šetření a následně vybrané uživatele pro uskutečnění rozhovorů. Toto riziko ale nebylo naplněno, protože časový plán pro realizaci výzkumu byl dostatečně dlouhý a poskytoval mnoho prostoru pro zachycení a komunikaci s jednotlivými uživateli.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Smíšený výzkum, který byl použit pro tuto diplomovou práci, zahrnuje jak kvantitativní tak kvalitativní metodu získávání dat. Abychom získali co nejucelenější pohled pro danou problematiku, bylo nutné se získanými daty pracovat a vyhodnocovat je odděleně. Díky tomuto postupu bylo proto možné dosáhnout co největšího rozsahu zkoumaného problému, který byl stanoven.

5.1 Dotazníky – výsledky kvantitativní části

Dotazníky byly vyhodnocovány pomocí internetového formuláře, ve kterém byly vytvořeny. Data byla stažena a uložena do přehledné tabulky v Excelu, ve které byly odpovědi od jednotlivých uživatelů rozříděny podle jednotlivých otázek. Na základě stanovených otázek byla analýza výsledných dat shromážděna do čtyř základních tematických okruhů, které si nyní představíme.

5.1.1 Základní profil uživatelů

Otázky č. 1 – č. 8

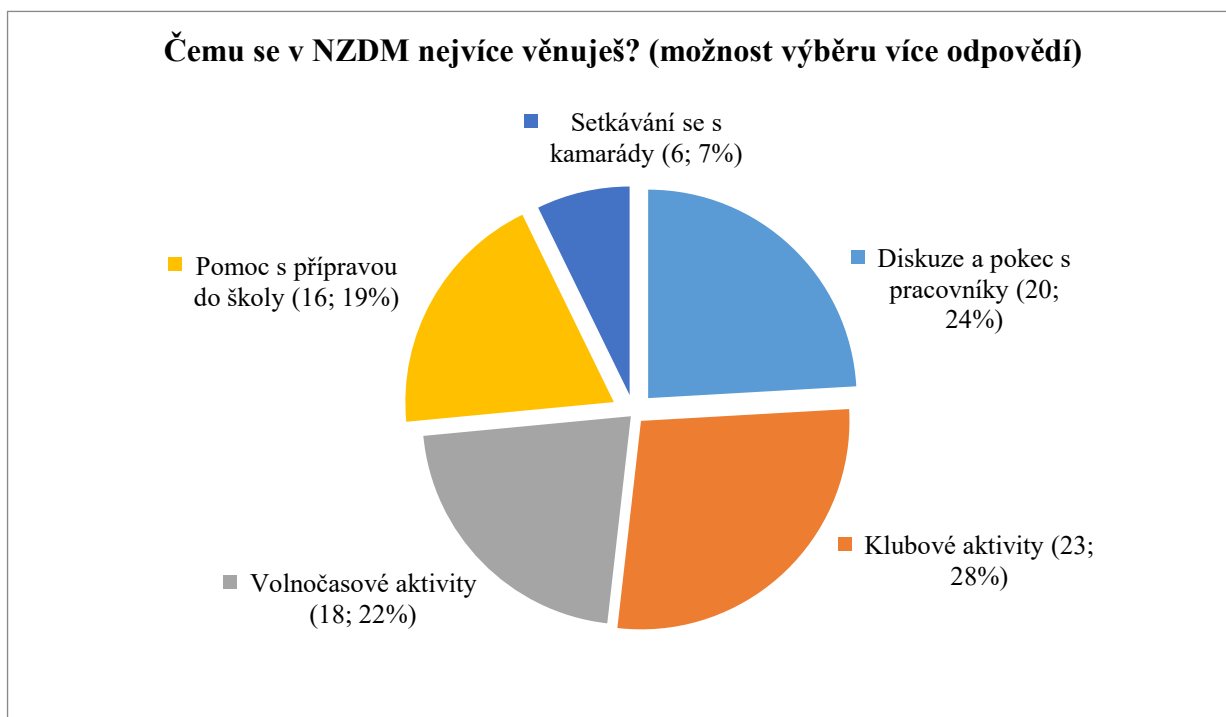
Dotazník vyplnilo 19 děvčat a 14 chlapců. 16 uživatelů bylo mladšího školního věku – 7-10 let a 17 uživatelů staršího školního věku, 11-15 let.

Uživatelé se na základě dotazníkového šetření o NZDM dovídají nejčastěji ve škole nebo od kamarádů, někteří využívají web/letáky a sociální sítě. Ve vzorku se objevili také ti, které do NZDM přivedli rodiče – zde se jednalo o uživatele mladšího školního věku, 7-10 let. Jedním z hlavních důvodů návštěvy NZDM je nuda, trávení volného času bez smysluplné náplně (23; 70%) nebo problémy doma, ve škole či s kamarády (11; 33%). Většina uživatelů se také cítí sama a neumí si najít kamarády (10; 30%).

Uživatelé, kteří se nudí, neví jak trávit volný čas, mají problémy doma, ve škole či s kamarády a cítí se sami, chodí do NZDM mnohem častěji – vícekrát týdně, či 1x-2x týdně (25; 76%). Ti, kteří do NZDM přicházejí pouze ze zvědavosti (nebo bez důvodu) navštěvují NZDM méně, 1-2x měsíčně (8; 24%).

Všichni uživatelé (33; 100%) se shodují v tom, že ví, jaké služby jim NZDM nabízí a jaké služby mohou v rámci návštěvy NZDM využívat. Největšímu zájmu se těší klubové aktivity (celoroční preventivní hra, měsíční preventivní témata), volnočasové aktivity (rukodělná činnost, stolní hry,...), diskuze a komunikace s pracovníky a pomoc s přípravou

do školy (psaní domácích úkolů, vysvětlování učiva). Uživatelé, kteří mají problémy doma, ve škole či s kamarády, cítí se sami a nemají kamarády, nejčastěji diskutují s pracovníky, ke kterým mají důvěru a dokáží se jim svěřit (20; 60%). Uživatelé, které trápí problémy, o kterých následně diskutují s pracovníky, NZDM navštěvují rok, nebo více než 1 rok (23; 70%). Pouze 2 aktivní uživatelé NZDM navštěvují méně než půl roku.

Graf 1 Aktivity v NZDM

5.1.2 Uživatelé a jejich vztah k pracovníkům

Otázky č. 9 – č. 12

Uživatelé jsou si vědomi možnosti požádat pracovníka o rady, pokud by se ocitli v nesnázích. Pokud by si nevěděli s něčím rady, měli problémy doma, ve škole, s kamarády, hledali by pomoc v klubu (31; 94%). 2 uživatelé (6%) by tuto možnost nevyužili. 20 (61%) uživatelů již s pracovníky řešilo nějaký problém, který se týkal jich samotných nebo jejich rodiny, kamarádů či školy. 13 (39%) uživatelů zatím žádný problém s pracovníkem v klubu neřešilo. Zde se jednalo zejména o děti mladšího školního věku, 7-10 let.

Pracovníci dle uživatelů vědí, čím si procházejí, čím žijí, co je trápí a co je štve. (31; 94%) 2 uživatelé (6%) si nemyslí, že by toto pracovníci věděli. Dle uživatelů pracovníci vědí, co se v jejich životě děje a jsou připraveni jim poskytnout základní poradenství. (31; 94%) 2 uživatelé (6%) o tomto nejsou přesvědčeni. Uživatelé pracovníkům v klubu důvěřují

a nebojí se na ně obrátit či jim svěřit svá tajemství (32; 97%). Jeden z uživatelů (3%) pracovníkům natolik nedůvěřuje, aby jim svěřil svá tajemství.

5.1.3 Celoroční preventivní hra a jiné preventivní aktivity

Otázky č. 13 – č. 19, + otázka č. 23

Celoroční preventivní hra je uživateli hodnocená na výbornou, připravené aktivity a pracovní listy se setkávají s pozitivním ohlasem (33; 100%). Uživatelé baví společně s pracovníky diskutovat a probírat jednotlivá měsíční preventivní témata (33; 100%). 17 uživatelů se již zúčastnilo preventivní skupinové aktivity s ostatními uživateli klubu (16 uživatelů se skupinovou preventivní aktivitou zatím nemá zkušenost).

Uživatelé se shodují v tom, že v rámci celoroční preventivní aktivity se pokaždé dozvěděli něco nového (33; 100%). Témata, která jednotlivé uživatele nejvíce zaujala, byla: „Drogy kolem nás,“ (to zaujalo především uživatele ve věku 11-15 let) „Online prostředí,“ „Přátelství ve třídě,“ (toto téma bylo často zvoleno u uživatelů ve věku 7-10 let) a „Moje skryté já“. Naopak témata, která uživatele tolik nezaujala, byla: „Multikultura a my,“ a „Cesta k úspěchu.“

Důvody, proč jednotlivá témata uživatele zaujala, byly různé – dobré úkoly, ujasnění myšlenek, nové znalosti a informace, možnost naučit se jak získat nové přátele, pomoc s aktuálními problémy. *„...protože jsou to témata která teďkom třeba řeším nebo mám k nim blízko a je fajn že jsem se o tom mohla něco dovědět a ty aktivity byly super.“* Oceňována byla možnost diskuze a komunikace o tématech s pracovníky, hezké zpracování jednotlivých aktivit, možnost dovědět se o sobě samém něco nového. *„...já už tu chodím dýl a ty celoročky mě baví... a tyhle témata byly taky super.. zpracované, něco jsem věděla, něco jsem se dozvěděla, rozebrala s pracovníkama“;* *„protože mám ráda kamarády, třeba ve škole, chtěla bych být zdravá a něco proto dělat, chtěla bych se naučit neutrácet, třeba za nějaké blbosti, mám ráda společnost, třeba lidi, které znám.“*

V rámci celoroční preventivní hry by uživatelé nic neměnili, většina se shodla na tom, že neví o tématu, nebo aktivitě, které by chybělo. *„...přijde mi, že je to všechno fajn a hlavně jak tu chodím dýl tak se nic neopakuje, pořád jsou to nové věci a baví mě to.“* Témata na sebe plynule navazují, neopakují se, informace jsou vždy nové (i pro uživatele, kteří navštěvují klub delší dobu než 1 rok). *„...je tu vše a většinou s pracovníkama hodně proberu, takže za mě spokojenost.“* Kategorie uživatelů mladšího školního věku 7-10 let

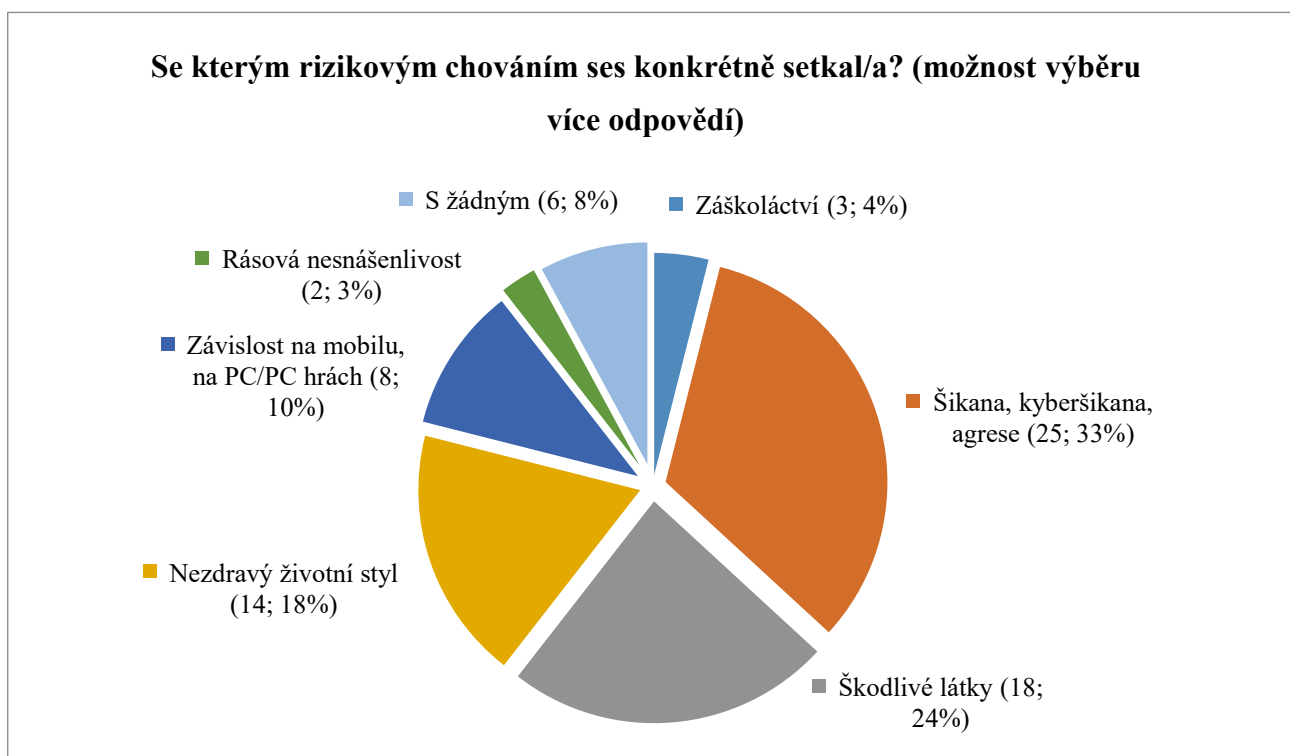
by uvítala více rozebírat sociální sítě, online prostředí nebo kamarády a navazování přátelských vztahů. „...třeba by mě bavilo ještě něco víc o online prostředí internetu a sociálních sítích.“ Kategorie uživatelů staršího školního věku 11-15 let by uvítala více pozornosti na osobnostní témata, možnosti pomoci v případě psychických problémů nebo témata vztahů okolo nich.

5.1.4 Osobní zkušenost s rizikovým chováním, možnosti pomoci

Otázky č. 20 – 25

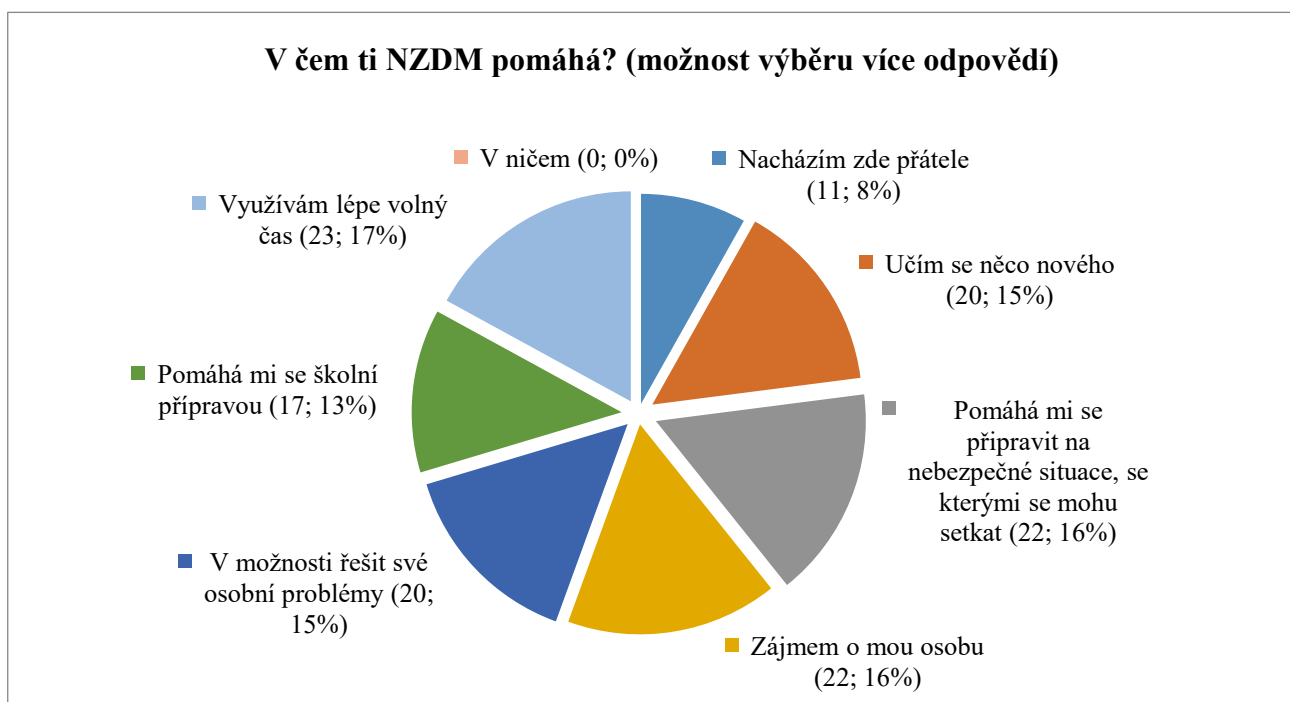
27 (82%) uživatelů se osobně setkalo s některým z rizikových typů chování, které byly tematicky zpracovány a byly součástí celoroční preventivní hry. Pouze 6 (18%) uživatelů tuto zkušenost nemá (zde se jednalo o uživatele mladšího školního věku, 7-10 let)

Nejčastěji se uživatelé setkali se šikanou, kyberšikanou nebo agresí (25), 18 uživatelů se setkalo se škodlivými látkami (drogy, alkohol...), 14 s nezdravým životním stylem. Nejméně uživatelů má zkušenost s rasovou nesnášenlivostí (2) nebo záškoláctvím (3). 27 uživatelů využilo možnost se o některém z těchto problémů zmínit v klubu, požádat o pomoc a rozebrat jej s pracovníky, kteří mu byli schopni nabídnout možná řešení. Tito uživatelé by také uvítali možnost dozvědět se ještě více o prevenci rizikového chování a nebezpečném chování jako takovém.

Graf 2 Zkušenost s rizikovým chováním

Uživatelům NZDM pomáhá řešit své osobní problémy, pomáhá jim připravit se na nebezpečné situace, se kterými se mohou setkávat, učí je něco nového. Uživatelé oceňují zájem o jejich osobu – pracovníci NZDM si s nimi povídají o všem, čím žijí a co je zajímavé. Dále se uživatelé shodují v tom, že využívají díky NZDM lépe volný čas, nachází v NZDM nové přátele a mohou se na pracovníky obrátit i v případě, kdy zaostávají ve školní přípravě. Ani jeden z uživatelů si nemyslí, že by mu NZDM v ničem nepomohlo.

Graf 3 Pomoc NZDM

5.2 Rozhovory – výsledky kvalitativní části

Hlubkové, polostrukturované rozhovory byly se souhlasem všech zúčastněných uživatelů nahrávány na mobilní zařízení (aplikace Záznamník). Tyto hlasové záznamy byly následně přepsány do Wordu a vytištěny. Za využití procesu **otevřeného kódování**, probíhala důkladná analýza textu. Jednotlivým slovům, odstavcům, nebo úryvkům v textu byly přiděleny kódy, které s danou výpovědí jednotlivého uživatele souvisely.

Kódy, které v přepsaných rozhovorech vznikly, byly následně přeneseny do tabulky v Excelu a byly postupně přiřazeny ke kategoriím, které se díky jednotlivým kódům mohly vytvořit (tak, jak spolu obsahově i významově kódy souvisely). Vzniklo 7 kategorií.

1. My a pracovníci
2. Co je pro nás důležité

3. Když máme problém
4. Nový směr
5. Je zavřeno
6. Online pomoc
7. Co nám chybělo

Tyto kategorie, vzniklé za pomoci procesu otevřeného kódování jsou **technikou „vyložení karet“** v následujících podkapitolách popsány a jejich obsahy převyprávěny tak, jak spolu souvisí a jak jsou spolu obsahově spjaté.

5.2.1 My a pracovníci

Uživatelé NZDM R-Ego, z. s., mají s pracovníky dobré vztahy, rozumí si s nimi a vnímají je jako své kamarády. (R3): „...jsou pro mě jako moje druhá rodina, беру je tak, vnímám je jako svoje kamarády, jako někoho, komu se můžu svěřit...“; (S2; S3): „...já bych aj řekla, že jsou skoro jako moji kamarádi, že jim jako můžu cokoliv říct, proto je mám ráda a věřím jim...“ Uživatelé pracovníkům věří, protože k nim mají důvěru a nebojí se jim cokoliv svěřit. (V2): „...jsou to lidi, se kterými se můžu bavit o čemkoliv a kdykoliv, vím, že z toho nebude průser...“ Ví, že pracovníci zachovávají anonymitu a že to, co s nimi uživatelé probírají, se nikdy nikdo nedozví. (V4): „...s nikým se o tom dál nebudou bavit, můžu jim svěřit všechno, co mě trápí...“ Díky tomu s pracovníky uživatelé mohou otevřeně mluvit, nemusí mít žádné obavy. (M8): „...pracovníci jsou někdo, komu věřím možná víc, než vlastní rodině...“ Uživatelé oceňují, že jsou pracovníci vždy ochotni jim pomoci a vyslechnout je, když se v jejich životě něco děje. (R9): „...vlastně vždycky, když je něco nového, nebo se něco stane, tak jsem tady, pracovníci ví, čím žiju, čím se trápím i to, z čeho mám radost...“; Pracovníci jsou v NZDM R-Ego, z. s., pro uživatele v každé situaci – když mají radost i když jsou smutní. (M4): „...s čímkoliv jsem kdy bojovala, v tu chvíli tady pro mě byli a já jsem věděla, že tady můžu přijít a někdo si mě vyslechne...“ Uživatelé NZDM R-Ego, z. s., u pracovníků nacházejí útočiště, podporu, pomoc a veškerý sociální servis, který jsou schopní jim poskytnout. (R6): „...vždycky jsem u nich našla pochopení, oporu a kolikrát mi už pomohli...“; (S4): „...nikdy mě nezklamali, vždycky se mi snažili pomoci...“

Všichni uživatelé se shodují na tom, že se k nim pracovníci chovají hezky, nezlobí se, nejsou naštvaní, nemají předsudky a díky tomu nemá ani jeden uživatel problém

se pracovníkům svěřit, sdílet své trable a problémy, kterými se trápí nebo které ho ohrožují. (M10): „...vím, že mě tady nebude nikdy nikdo odsuzovat za to, jaká jsem...“; (S11): „...nikdo se tady na mě nebude zlobit jak třeba doma, nebo na mě rvát...“; (R5): „...pracovníci nejsou lidi, kteří by mě kdy odsuzovali nebo zesměšňovali...“. Uživatelé proto do NZDM R-Ego, z. s., rádi docházejí a s pracovníky komunikují. Jsou si vědomi, že v případě potřeby mohou pracovníky kdykoliv oslovit a požádat je o pomoc nebo radu. (V11): „...pokud bych byla v nějakém průseru, tak bych tady určitě přišel, myslím si, že bych možná šel dřív tady, než domů...“ Pro uživatele je důležité, že pracovníci mají pochopení, umí naslouchat a snaží se s nimi společně hledat řešení. (M14): „...není to jenom o tom, že by mě nějak chlácholili, nebo utěšovali, právě naopak, zkusíme společně najít třeba řešení, zkoušejí mě nasměrovat...“

Pracovníci jsou pro uživatele jakousi jistotou, někým, kdo stojí vždy při nich ať se děje co se děje. V NZDM R-Ego, z. s., se cítí bezpečně a ví, že jsou pro ně dveře vždy otevřené a pracovníci jsou schopni včasné zasáhnout a každému z uživatelů pomoci. (V14): „...nemusím se bát, vždycky mi tady pomohli...“; (R17): „...tady je to moje první volba, je to tady moje malé útočiště, kde se cítím dobře a kde můžu komunikovat s někým, kdo mě vyslechne a pomůže mi ...“

5.2.2 Co je pro nás důležité

Je mnoho témat, se kterými uživatelé NZDM R-Ego, z. s. za pracovníky přicházejí. Velmi často se jedná o problémy v rodině – rozvod rodičů, špatné vztahy mezi rodiči a dětmi, sourozenecké problémy, nedůvěra, lhaní, závislost u některých členů domácnosti, exekuce, zadluženost rodiny apod. (R21): „...co se týká rodiny, je to velmi složité, situace je šílená, naši se mají rozvádět, jsme zadlužení, sourozenci se mnou a mamkou nekomunikují, tohle tady prostě většinou řešíme, protože mám pocit, že bych se z toho jinak zbláznila, to že to nějak přežívám, je zásluha pracovníků...“; (V19): „...většinou řešíme naši rodinu, to jak se třeba naši rozváděli, to byl masakr, ty hádky, jak jsem nevěděl, u koho budu a byl jsem rád, že o tom tady můžu mluvit...“; (M17): „...my tady hodně řešíme moji rodinu, hlavně moje vztahy s mámou, je mi z toho zle, doma nám to skřípe a nemám z toho dobré pocity...“ Dalším úskalím, které uživatelé NZDM R-Ego, z. s., s pracovníky společně řeší je škola – vztahy se spolužáky, s učiteli, učení, prospěch. Škola je velkým tématem, někteří uživatelé mají problém do ní chodit, ať už ze strachu ze spolužáků nebo ze samotného učení a špatného prospěchu. (S14): „...ptají se mě, co škola a co spolužáci, protože ví, že jsem s nima měla problémy, hlavně s klukama ve třídě, hodně jsme to tady řešili...“;

(V22): „...taky řešíme školu, protože v ní docela dost solidně plavu a měl jsem v ní docela velké problémy...“; (R26): „...ve třídě jsem černá ovce, nikdo mě nemá rád, mám pocit, že nemám nikoho a tohle tady prostě řešíme a jsem ráda, že se s tím můžu svěřit...“

Mezi uživateli se najdou i takoví, kteří potřebují řešit témata týkající se návykových látek, které se v jejich životě objevily. U těchto uživatelů je velmi důležité, aby pracovníci včasně společně s uživatelem problém podchytili a nenechali jej rozvinout. (M21): „...v neposlední řadě tady řešíme i mé experimentování s alkoholem a nějakýma lehčíma drogama, asi to k tomu dospívání patří, nevím...“

Uživatelé NZDM R-Ego, z. s., s pracovníky probírají svoji aktuální situaci a to, co je pro ně momentálně důležité, co se děje v jejich životech a co je může ohrožovat. To, v čem žijí a co je trápí. (S22): „...pracovníci se mě i sami ptají, co je třeba nového a já si s nimi o tom ráda povykládám, někdy za nima s tím rovnou jdu i sama...“ Není to jen rodina, škola, návykové látky, ale také vrstevnické vztahy, ovlivňování druhými, psychické problémy, manipulace, nezdravý životní styl, tápaní ve své orientaci, hledání sama sebe apod.

5.2.3 Když máme problém

Všichni uživatelé NZDM R-Ego, z. s., kteří byli osloveni, s pracovníky už někdy řešili problém, který se týkal některého z projevů rizikového chování. Dle vyjádření všech uživatelů byli pracovníci nejen schopni jim naslouchat, ale také podat pomocnou ruku, podpořit je a společně komunikovat o tom, jak z problému ven.

(V) s pracovníky řešil zejména situaci doma, díky hádkám rodičů, kteří se rozváděli, začal zanedbávat školu. Několikrát do ní ani nepřišel, o čemž rodiče nevěděli. Začal mít problémy s docházkou, zameškané hodiny neměl omluvené a jeho prospěch se výrazně zhoršil, což vedlo k neshodám s učiteli. Spolužáci ve třídě se s ním odmítali bavit a (V) se začal často prát. (V36; V37): „...přišel jsem s tím vším tady, neřekl jsem to doma, bylo to hrozné období a nevěděl jsem, co dělat, rodiče se o mě nezajímali a přišlo mi, že jsem všem jedno... pak je samozřejmě kontaktovali ze školy, nebýt vás tady, tak nevím jak bych to celé řešil, sám bych si asi neporadil a nevím, co bych dělal, rodiče fakt nebyli nadšení, když to zjistili...“

(R) s pracovníky také řešila situaci v rodině. Hlavním problémem byla špatná finanční gramotnost rodiny. Otec rodinu dohnal do dluhové pasti, přišly exekuce, rodině (R) hrozilo zabavení rodinného domu, ve kterém žili (k tomu nakonec také došlo) a v neposlední řadě

neustálé hádky rodičů, které vy eskalovaly k rozvodovému řízení. (R) měla neshody nejen s rodiči, ale také se sourozenci, velmi se trápila situací rodičů, což vedlo k zanedbávání školní docházky a celkovému zhoršení jejího prospěchu. V třídním kolektivu měla problémy se šikanou – jednalo se o fyzické útoky a posměšky ze strany spolužáků. Měla pocit, že ji nikdo nemá rád, celá třída stála proti ní. Neměla kamarády, cítila se bezmocná a sama. Když byla za školou, trávila čas venku v parku, kde se spojila s partou, která experimentovala s drogami a poprvé vyzkoušela cigarety a marihuanu. (R44; R46): „...přijde mi, že tady s vámi pořád něco řeším, od té doby, co jsem tady začala chodit... třeba o tom, co je doma, jak válčíme, rozvod našich, do toho ty dluhy, vystěhování, moje problémy ve škole, pak i ty cigarety a hulení... nejradši bych to vymazala, nevěděla jsem si rady, vůbec, bylo toho na mě moc, říct to vám, bylo jedno z mých nejlepších rozhodnutí, tu podporu a vyslechnutí jsem potřebovala...“

(S) se pracovníkům svěřila se šikanou a agresí ve škole. Měla problémy se spolužáky ve třídě, kteří se k ní nechovali hezky. Ničili jí věci, pošťuchovali ji, vysmívali se jí a (S) se začala bát chodit do školy. Zhoršil se jí prospěch a spolužáci měli další důvod, proč (S) ubližovat a smát se jí. (S24; S25): „...první jsem se o tom s pracovníky nechtěla bavit, chtěla jsem si to nechat jako tajemství, ale trápilo mě to a nakonec jsme jim to řekla a jsem ráda, že jsem to udělala, protože díky tomu se to všechno zlepšilo, protože jsem našla zastání, našla jsem díky pomoci pracovníků odvalu to říct i mamce, vlastně mi bylo líto, že jsem to neřekla tady dřív, protože jsme to všechno mohli mnohem dřív řešit a nemuselo to být takové, jaké bylo...“

(M) oslovila pracovníky v souvislosti s problémy s její rodinou. Nedokázala vyjít s maminkou, ani sourozenci. V rodině byla napjatá situace, každodenní hádky a neshody začala řešit útekami z domova, zanedbáváním školy, experimentováním s alkoholem a drogami. Chytila se party, která ji v těchto činnostech podporovala. (M) začala trpět depresemi a panickými atakami. Ve škole si se spolužáky nerozuměla, byla zaškatulkovaná jako „ta divná“ – najednou nevěděla, kam patří a kdo vlastně je. (M30; M38): „...mě to tady fakt zachránilo, od toho, abych se v tom všem nepotopila... ty útky, drogy, ulevování ze školy... nejdůležitější pro mě bylo, že jsem se mohla svěřit, že jsem to tady mohla říct, opravdu tak, jak to je, i když to bylo šíleně těžké o tom mluvit, prostě se mi ulevilo... cítila jsem se najednou v bezpečí, že na to nejsem sama...“

Všichni uživatelé se jednoznačně shodli, že pokud se u nich projevil rizikový problém, nebo jiný závažný problém, který by mohl vyústit v rizikové chování, bylo NZDM místo,

kteřé jim pomohlo a kde hledali mimo jiné i pomoc. Pracovníci jim byli vždy ochotni naslouchat a v případě potřeby nabídnout pomoc, pokud o ni stáli. Jsou i uživatelé, kterým vyhovuje to, že mají možnost se pracovníkům svěřit – nechtějí využít konkrétní pomoc, pouze chtějí s pracovníkem svoji situaci probrat.

Dále všichni uživatelé uvádí, že pokud by se u nich v budoucnu nějaký rizikový problém objevil, bylo by NZDM místo, kde by se nebáli znovu přijít požádat o radu, pomoc nebo se svěřit a o své situaci si popovídat.

5.2.4 Nový směr

Všichni uživatelé se shodují, že když začali s pracovníky řešit některý ze svých problémů, nejednalo se pouze o jednorázovou pomoc, ale naopak o dlouhodobou podporu. K řešenému problému se pracovníci vrací, mapují situaci a pracují s uživateli na tom, aby se problém už neopakoval, a aby nedocházelo k dalšímu možnému riziku. (R44): „...určitě to není jednorázová pomoc, vlastně to s pracovníkama všechno řešíme dlouhodobě...“ Pracovníci problémy za uživatele nevyřeší, ale nabízejí jim podporu na jejich cestě k nápravě situace, ve které se ocitli. (V39): „...nebylo to tak, že by to za mě někdo řešil, musel jsem si to vyřešit sám, ale tady mi prostě pomohli a dali mi tipy, jak na to...“ Uživatelé společně s pracovníky hledají řešení a možnosti, které by mohly vést k postupnému zlepšení. Velmi důležitá je pro uživatele možnost komunikace s pracovníky a preventivní aktivity, při kterých se často osmělí a dokáží díky nim sdílet i problém, se kterým se oni sami potýkají.

(V) řekl, že díky preventivním aktivitám v NZDM R-Ego, z. s., našel odvalu se pracovníkům otevřít a svěřit se jim s tím, co ho trápí. Díky následné pomoci pracovníků pochopil, jak má s rodiči komunikovat, aby se zlepšily jejich vzájemné vztahy. Tím, že se dokázal svěřit a řešit svoje problémy s pracovníky, začala se postupně měnit i jeho situace ve škole. Cítil podporu a díky ní překonal ostych a zašel za třídním učitelem a snažil se napravit svoje chyby. V rámci výuky proběhl ve třídě u (V) preventivní program se zaměřením na posílení vztahů ve třídě, obranou před nevhodným chováním a záškoláctvím. (V) přestal chodit za školu, našel si nové kamarády, zlepšil se mu celkový prospěch. (V54): „...do školy teď už normálně chodím, i situace s lidma ve třídě se zlepšila, jsem rád, že jsem s díky aktivitám v celoročce dokázal rozmluvit, ta to vlastně celé odstartovala, pak už jsem řešil s pracovníky co a jak dál, jaké jsou možnosti,

ty vzájemné vztahy ve třídě i s rodiči jsou teď mnohem lepší, už je to všechno jinak, je pryč to šílené období, které bylo...“

(R) oceňuje zejména to, že jí pracovníci pomáhali hledat možnosti, které by jí i mamince mohly pomoci v jejich situaci ohledně ztráty domova – jak si zažádat o sociální byt, co je potřebné k žádosti, předání potřebných kontaktů – bylo to něco, co pro ni bylo důležité a chtěla to řešit. (R) společně s pracovníky pracovala na zlepšení komunikace a hledala s nimi alternativu, kterou by mohla vyplnit svůj volný čas, aby neměla tendence se toulat a experimentovat s návykovými látkami. Také si v rámci preventivních aktivit v NZDM R-Ego, z. s., uvědomila, že není chyba na její straně (ve vztahu ke spolužákům). I ve třídě se ledy prolomily a vzájemné vztahy se začaly zlepšovat. (R) se přestala bát oslovit třídního učitele, svěřila mu své tráble. Ve třídě poté proběhl preventivní program, kdy lektoři společně s žáky pracovali na stmelení kolektivu a zlepšení vztahů ve třídě. (R60; R66): *„...pracovníci se mě snažili motivovat, hledali jsme společná řešení, díky tomu jsem objevila, že v místním útulku pro psy hledají dobrovolníky a začala jsem tam vypomáhat, teď mám odpoledne vždy co dělat, seznámila jsem se tam s fajn lidma a pejsky tam miluju... i ve třídě je to lepší, ten preventivní program byl super... no a žádost o sociální byt klapla a s mamkou se budeme stěhovat... jsem za to všechno moc ráda a možná by se hodně z toho nestalo, kdybych se tady nesvěřila...“*

(S) baví v NZDM R-Ego, z. s. celoroční preventivní hra, protože díky ní se dokázala rozprávět o šikaně, která se vyskytla v jejím třídním kolektivu. Díky rozhovorům s pracovníky o tom dokázala mluvit i s maminkou a poté i s třídní učitelkou, která promluvila s ostatními dětmi ve třídě. (S) je ráda, že se díky celoroční preventivní hře dozvídá nové věci, nové informace a ví, jak se má bránit a co je pro ni nebezpečné. Mnoho z toho využila, zejména při problému se šikanou, kterou zažívala. (S) se přestala bát chodit do školy a její prospěch se výrazně zlepšil. (S36; S40): *„...když jsem to tady řekla, tak mi pracovníci hned nabídli pomoc, začali jsme to řešit, povídat si o tom... bylo to vlastně díky tomu tématu z celoročky, kdy jsem našla odvahu to říct nahlas... dodali mi odvahu říct to i paní učitelce, která se o tom s námi pak bavila, slíbila jsem, že kdyby se ještě něco takového dělo, že to řeknu, ale je to teď mnohem lepší a já už nemám ani tak špatné známky...“*

(M) v určité fázi svého problému přerušila docházku do NZDM R-Ego, z. s., ale uvedla, že po pár týdnech pocítila potřebu podpory, pomoci, aby se z toho nezbláznila. S pracovníky se učila lepší komunikaci, aby se zlepšily její vztahy s rodinou.

Od pracovníků dostala i kontakty na odborníky, se kterými by mohla řešit své psychické potíže (deprese a panické ataky). Společně se snažili nalézt aktivity, které by (M) mohla dělat ve volném čase, aby neměla tendence vracet se k experimentování s návykovými látkami. Pro (M) byla důležitá zpětná vazba, kterou od pracovníků získávala. Je vděčná za to, že jí pracovníci věřili a podporovali ji v tom, když se snažila realizovat v nových koníčcích. (M48; M56): „...začala jsem dělat sport, myslím si, že to mě zachránilo, cítím se líp a nemám tendence utíkat k cigaretám nebo k něčemu jinému... hodně mi to pomohlo, že jsem to s pracovníkama mohla probrat a že jsme společně hledali řešení a možnosti, jak z těch mých patálií ven, dokonce jsem dostala i kontakty na další lidi, kteří by mi mohli pomoci... jsem za to ráda... vážím si toho, protože sama bych si asi těžko pomohla... musím říct, že i vztahy s mamkou jsou lepší, snažím se líp komunikovat...“

Všichni uživatelé uvedli, že pokud oslovili pracovníky a začali s nimi svůj problém řešit, vždy se podařilo situaci podchytit a po čase také došlo k výraznému zlepšení. Ani jeden z uživatelů neměl špatnou zkušenost s tím, že by se jeho situace nezlepšovala, nebo stagnovala. Dvěma uživatelům se podařilo začít dělat nový koníček, nabrali motivaci do nové aktivity, kterou si oblíbili a tím se vymanili ze společnosti kamarádů, kteří páchali rizikovou činností.

5.2.5 Je zavřeno

Rok 2020 byl téměř celý poznamenán pandemií COVID-19, navíc ode dne 16. 03. 2020, došlo k úplnému uzavření poskytované služby NZDM R-Ego, z. s. Dnem 11. 05. 2020 docházelo potom k postupnému rozvolňování a znovu otevření služby svým uživatelům.

(V) sdělil, že tím, že do NZDM R-Ego, z. s. nedocházel, neměl motivaci dělat úkoly do školy. Doma si ho totiž nikdo nevídal a ani mu neměl kdo pomoci s učivem, které nechápal. Ve volném čase začal více hrát počítačové hry a stávalo se, že místo, aby věnoval pozornost online výuce, psal si s kamarády a hrál s nimi společně hry na internetu. Po skončení online výuky v hraní pokračoval, takže někdy strávil celé dny jen u počítače nebo mobilu. Pokud se dostal s kamarády ven, neměli co dělat a tak se jen bezprizorně toulali po městě. (V65; V70): „...neměl jsem co dělat, když jsem si nevěděl rady se školou, neměl mi kdo poradit, zhoršil se mi prospěch, seděl jsem jen doma u počítače nebo mobilu, když jsme šli ven, tak jsme s klukama akorát vymýšleli nějaké kraviny v parku, anebo jsme prostě hráli hry a seděli jsme na mobilech, klasika, co jiného...“

(R) se v průběhu uzavření NZDM R-Ego, z. s., dostala do party, která trávila volný čas poflakováním se po opuštěných místech a zkoušením alkoholu a jiných návykových látek (cigarety, marihuana,...). Z důvodu online výuky neměla (R) motivaci dělat něco do školy a zhoršil se jí prospěch. Některé dopoledne místo online výuky trávila s partou, poflakováním se po parku a po městě. (R71; R76): „...měla jsem špatné myšlenky, nevěděla jsem co se sebou, místo do klubu jsem chodila po venku, chytla jsem se té slavné partičky, kde jsem vyzkoušela, co se dalo... no a o škole ani nemluví, tam to bylo hotovo, někdy jsem se na online výuku ani nepřihlásila, naštěstí mi to vždycky prošlo s nějakou výmluvou...“

(S) poprosila maminku, aby zjišťovala, kdy bude NZDM R-Ego, z. s., zase otevřené, protože si neměla s kým popovídat, cítila se sama a měla velké problémy plnit úkoly do školy. Maminka na ni neměla čas a (S) se zhoršil prospěch, nerozuměla učivu a mnohdy se k online výuce ani nepřipojila a nesplněné úkoly se jí kupily. Společně se svým bratrem v odpoledních hodinách seděli doma u počítače a hráli hry, někdy jim to vydrželo až do pozdních večerních hodin a pak měli problém vstát na online hodinu. Pokud společně šli ven, neměli žádný smysluplný program ani aktivitu. (S44; S50): „...bylo mi smutno, měla jsem problémy s těma úkolama do školy, vůbec jsem to nechápala, mamka neměla čas a stejně si nevěděla rady, tak jsme s bráchou hráli hry, někdy až do večera, že jsme šli fakt úplně pozdě spát a ráno jsme zaspali, mamka už byla v práci, takže nás neměl kdo budít a třeba jsme tu online hodinu ani nestihli, takže paní učitelka aj několikrát volala mamce do práce, kde jako jsme a proč jsme se nepřihlásili... a když jsme šli ven tak jsme vymýšleli lumpárny a dělali blbosti s ostatníma a párkrát jsme aj dostali od nějakých lidí vyhubované...“

Pro (M) znamenalo uzavření NZDM R-Ego, z. s., problém, protože najednou neměla kam jít, kde se svěřit a s kým řešit svoje problémy, ve kterých byla. Tím, že se nechodilo do školy, zažívala doma s rodinou velmi nepříjemné chvíle – proto trávila hodně času venku, nepřihlašovala se na online hodiny a neplnila úkoly, které jim byly zadávány. Škola proto kontaktovala její maminku, která se s (M) hádala, řvala na ni a dávala ji ultimáta. (M) začala utíkat za svojí partou, se kterou pila alkohol a experimentovala s návykovými látkami (cigarety, marihuana, extáze...), prospěch se jí ještě více zhoršil a byla ráda, že vůbec prošla do dalšího ročníku. (M67; M73): „...bylo to docela na prd, když jste zvyklí tady chodit a najednou vám tu možnost vezmou, zrovna když se tak nějak topíte v tom vše, jako nebudu kecat, doma to bylo peklo, když byli navíc všichni doma, já normálně zdrhala

pryč... škola neškola, to jsem byla ráda, že jsem vůbec prolezla, to bylo štěstí v neštěstí... měla jsem pár lidí, se kterými jsem chodila ven a fakt na to nejsem pyšná, no... flákala jsem se i po nocích a to jste měli vidět, co vyváděla matka... tohle bych fakt nejraději vymazala...“

Všichni uživatelé mají pocit, že v období uzavření NZDM R-Ego, z. s., se jejich rizikové problémy, které řešili začaly zhoršovat, protože do NZDM R-Ego, z. s. nemohli docházet a osobně komunikovat s pracovníky. Bylo pro ně těžké motivovat se do plnění povinností (ať už školních nebo osobních) a také do smysluplných aktivit, které by dělali ve volném čase a neubírali se tak k rizikovým projevům chování.

5.2.6 Online pomoc

V období, kdy bylo NZDM R-Ego, z. s., uzavřeno z důvodu vládních restrikcí, kvůli COVID-19, nabízeli pracovníci pomoc svým uživatelům online formou. Všichni uživatelé o tom byli informováni a o této možnosti věděli. Uživatelé měli k dispozici telefonní kontakt na pracovníky, e-mail či Messenger každého z pracovníků, soukromou Facebookovou skupinu NZDM R-Ego, z. s. a Instagram NZDM R-Ego, z. s., kde mohli pracovníky kdykoliv kontaktovat.

Všichni uživatelé, kteří byli v rozhovorech osloveni, online pomoc s pracovníky využili a komunikovali s nimi. Zároveň se ale všichni shodují, že byla pro ně online forma nevyhovující, mnohem raději by přišli osobně do NZDM R-Ego, z. s., (V88): „...věděl jsem, že můžu pracovníky kdykoliv oslovit a nabídnu mi pomoc, ale není to ono, lepší je, když můžu s pracovníkama mluvit naživo...“ Pro mnohé uživatele byla forma online komunikace náročná, protože nemohli sdělit všechno, co chtěli. ; (M83): „...je těžké komunikovat jen online, i když jsem ráda i za tu možnost, ale fakt jsem čekala, až se klub reálně otevře...“

(V) využil kontaktu s pracovníky zejména přes Messenger – několikrát si s pracovníky volal a komunikoval s nimi o své aktuální situaci (ať už téma rodinné situace, vrstevníků nebo školních povinností). Řešil s nimi také svoje dennodenní vysedávání u počítače a hraní her. Pracovníci se mu dle jeho slov také snažili pomoci s učivem, kterému nerozuměl – řešili spolu konkrétní úkoly a dostával pracovní listy na procvičování. Několikrát mu pracovníci posílali i výuková videa, která mu mohla pomoci při řešení zadaných domácích úloh. (V79; V80): „...několikrát jsem s pracovníky mluvil přes Messenger a bavili jsme se o všem, co mě trápilo nebo co jsem potřeboval... no třeba

i o tom, abych nebyl jen u počítače, ale dělal i něco jiného, než hrál hry... občas se mi podařilo teda dělat i něco jiného, no... díky pracovním listům a vysvětlování učiva v hovorech s pracovníky jsem jakš takš pochytil líp to, co jsme měli za úkoly... takže to bylo na to fajn, ale stejně to nemělo na to, když prostě můžu zajít do klubu osobně.“

(R) byla v kontaktu s pracovníky přes Messenger nebo Instagram NZDM R-Ego, z. s. Témata, která s pracovníky probírala, se týkala zejména školy, se kterou potřebovala pomoci. Pracovníci se jí snažili podat pomocnou ruku a učivo, které nechápala vysvětlit. Sdělila, že jí pracovníci posílali i výuková videa nebo pracovní listy, které jí pomohly v matematice i angličtině. Také s pracovníky řešila své trable s vrstevníky a možnosti, co by mohla dělat ve svém volném čase, aby se bezprizorně netoulala po parcích a opuštěných místech s partou, která se bavila pitím alkoholu a kouřením. (R78; R84): *„...měla jsem s pracovníky několikrát hovor, i jsme si psali, hlavně o té škole, docela mi pomohli a motivovali mě do úkolů, které jsme měli zadané a já nic nechápala... kašlala jsem na dost věcí a taky v tom hrála roli ta parta... o které jsem už mluvila, no, hledali jsme s pracovníkama možnosti, co by mě mohlo bavit, co bych mohla dělat... díky tomu že jsem mohla pracovníky kontaktovat, tak mi pomohli, i když to bylo jen online...“*

(S) nejprve oslovila maminku, aby jí pomohla kontaktovat pracovníky a zajímat se o to, kdy bude NZDM R-Ego, z. s., zase otevřené. Poté několikrát s pracovníky komunikovala přes telefon nebo Messenger. Chtěla si povídat o všem, co ji trápí, co se děje a jak se má. Bylo jí smutno, protože okolo sebe neměla kamarády a nedařilo se jí plnit úkoly zadané v rámci online hodin. Učivu nerozuměla, a proto se jí pracovníci danou problematiku snažili vysvětlit – krok po kroku, pomocí příkladů, pracovních listů, výukových videí, na které se společně v rámci video hovoru dívali. Pracovníci se také snažili (S) motivovat k různým činnostem – výtvarným, tvořivým, aby neseseděla celé dny jen u počítače a nehrála hry. (S56; S70): *„...jo, vždycky jsme si třeba ty úkoly vysvětlovali přes Messenger nebo přes telefon, měla jsem aj různé pracovní papíry, nebo na videa jsme se dívali a vždycky mě pracovníci aj říkali, že to všechno bude lepší a řešili jsme co bychom mohli s bráchou dělat, abychom se nenudili a pořád jen neseseděli u počítača, my víme, že to nebylo dobré a tak jsme pak chodili aj víc ven... ale stejně jsme aj hráli, mamce to nevadilo... ale ta škola to mi pomohlo, protože mamka to neuměla a já taky ne a brácha taky ne, takže jsme potřebovali pomoc...“*

(M) byla s pracovníky v kontaktu přes Messenger, Instagram a občas využila i e-mailovou komunikaci. S pracovníky komunikovala o tom, co se u ní děje, co prožívá a jak se má –

řekla, že pracovníci se jí vždy snažili motivovat a když je požádala, zda nemají nějaké osvědčené kontakty na odborníky, poslali jí hned několik kontaktů, na které se následně ozvala. Pracovníci ji nabídli i pomoc se školní přípravou, když se jim svěřila, že si nevede dobře a její prospěch jde rapidně dolů (zasílali jí pracovní listy, vysvětlovali danou látku – český jazyk, matematika, angličtina, pomáhali jí s plněním zadaných úkolů a kontrolovali, jestli je má správně). Řešili spolu také alternativy trávení volného času, aby (M) neměla tendence utíkat a ukrývat se se svojí partou. (M76; M83): „...*jo, ozývala jsem se, protože jsem potřebovala podpořit, potřebovala jsem pomoc... bála jsem se, abych zase nesklouzla k tomu, že začnu zkoušet různé látky a vidat se s pochybnýma lidma... šak vy víte... držela jsem se, i když párkrát se stalo, co se stalo no... mluvili jsme nejčastěji asi přes ten Messenger, Instáč a nebo ten mejl... jako aspoň tak no, taky jsem trochu zlepšila tu školu, protože do toho jsem fakt neměla motivaci a za ten help od pracovníků jsem byla ráda, učitelé byli už ze mě na nervy a mně chybělo spoustu věcí a musela jsem to dohnat, za tohle fakt díky, protože jinak nevím...“*

Uživatelé se shodují na tom, že pro ně byla online pomoc od pracovníků důležitá, mnozí z nich ji využívali pravidelně a s pracovníky probírali témata týkající se osobního života, školních povinností (velmi častá byla pomoc s přípravou do školy), vrstevnických vztahů nebo rizikových situací, se kterými se setkali. I v rámci online formy byli pracovníci schopni svým uživatelům nabídnout možné východisko, jak situace řešit a jak se s nimi vypořádat. V mnohých případech i konkrétně pomohli s jejich vyřešením.

5.2.7 Co nám chybělo

Uživatelé NZDM R-Ego, z. s., se shodují na tom, že byť jim byli pracovníci schopni poskytnout pomoc i on-line, chybělo jim zázemí NZDM a to, že mohou kdykoliv přijít, kdykoliv odejít a svěřit se s tím, co potřebují, přímo pracovníkům. (M100): „...*chybělo mi nejvíc to, že tady můžu přijít, vypustit ze sebe všechno, tak nějak to ze sebe shodit a nechat tak...“*. Uživatelům chyběla nejen komunikace s pracovníky, možnost svěřeni se, ale také zázemí klubu, které berou jako bezpečné místo, kde tráví svůj volný čas a necítí se ohrožení ničím a nikým. (V104): „...*neměl jsem kam zajít, kde se schovat, povyprávět si...“* Uživatelé NZDM R-Ego, z. s. také neměli možnost se stýkat se svými kamarády, které v NZDM mají a nemohli s nimi v NZDM společně trávit volný čas. Velmi často zažívali nudu a neměli jak vyplnit svůj volný čas (mnohdy se tak uchylovali k rizikovému chování). (S88): „...*no jo, bylo mi smutno, neměla jsem co dělat, nudila jsem*

se a vymýšleli jsme akorát lumpárny...“; (V100): „...chybělo mi to vyžití volného času, doma jsem se nudil, trávil čas jen u mobilu nebo počítače...“

Uživatelům NZDM R-Ego, z. s. chyběly preventivní aktivity, soutěže, měsíční témata a další jiné činnosti, do kterých se při svých návštěvách pravidelně zapojují. (R107): *„...chybělo mi, že se nemůžu zapojit do dění klubu a aktivit, vždycky při nich změním myšlenky, pomáhají mi na blbou náladu, zapomenu při nich na starosti, něco nového se dovím...“*; Uživatelé NZDM R-Ego, z. s. se shodli, že aktivity, které NZDM v rámci své služby nabízí jsou pro ně vhodným odreagováním a ventilem, který jim pomáhá a je pro ně přínosem a obohacením v rámci trávení volného času. (M102): *„...díky aktivitám tady zapomínám na starosti, chybělo mi to, myslet na něco jiného, zabavit se, tak nějak se odreagovat a nemyslet na ty starosti okolo...“*

Stejným způsobem vnímají i pracovníky klubu, kteří jim z důvodu uzavření služby chyběli. Pracovníci jsou pro uživatele důležitou součástí a mnohdy i důvodem, proč jejich kroky vedou právě do NZDM R-Ego, z. s. Ví, že jsou pracovníci schopni jim zabezpečit stabilní zázemí, osobní kontakt, smysluplné trávení volného času, pomoc v případě jakéhokoliv problému, podporu rozvoje osobnosti, dovedností a motivaci ke změně. (V109): *„...vždycky je něco, co s pracovníkama chci řešit, potřebuju třeba pomoc, nebo jen poradit a já vím, že tady pro mě vždycky jsou a že mám za kým jít...“*; (S90): *„...jsem ráda, že tady můžu s váma být, protože je mi tady dobře...“*; (M107): *„...ta podpora, ta motivace, zázemí, hodně mi to pomáhá a za to asi jeden velký dík...“*

5.3 Shrnutí

Výzkumná část diplomové práce zkoumala v rámci smíšeného výzkumu pohled cílové skupiny na roli prevence rizikového chování v NZDM R-Ego, z. s. Pomocí dotazníků a hloubkových, polostrukturovaných rozhovorů měla cílová skupina uživatelů NZDM R-Ego, z. s. možnost se k tomuto tématu a problematice vyjádřit.

Uživatelé NZDM R-Ego, z. s. do NZDM přicházejí zejména proto, že se nudí, chybí jim smysluplná náplň volného času, cítí se osamělí nebo mají problémy (v osobním, ve školním, rodinném nebo vrstevnickém prostředí). NZDM se jim s těmito těžkostmi snaží pomáhat, hledat vhodná řešení a také je připravuje na nebezpečné situace, se kterými se mohou setkat. Uživatelé jsou velmi dobře informováni o nabídce služeb NZDM, orientují se v ní a ví, jaké služby jim může NZDM případně poskytnout.

Zapojují se do mnoha nabízených činností (tvořivá činnost, volnočasové aktivity...), ale klubové aktivity, jako je celoroční preventivní hra a měsíční preventivní témata spojené s komunikací s pracovníky a možností svěřením se jsou jednou z nejvyhledávanějších aktivit, které uživatelé NZDM R-Ego, z. s. preferují. Témata, která uživatele v rámci celoroční preventivní hry nejvíce zajímala, jsou zaměřená na prevenci závislostí, nástrahy online prostředí, rozvoje vrstevnických vztahů, rozvoje osobnosti a vlastního sebevědomí. Tato témata jsou pro uživatele nejvíce aktuální a stěžejní, protože se s nimi setkávají ve svém životě, a chtějí se o nich dozvědět více, popřípadě o nich i více komunikovat.

Uživatelé by uvítali, kdyby bylo více skupinových preventivních aktivit, na kterých by mohli komunikovat o preventivních tématech také s ostatními uživateli navzájem. Z dotazníků i z rozhovorů dále vyplývá, že díky těmto preventivním aktivitám jsou uživatelé schopni se rozpovídat o vlastních zkušenostech, případně problémech, které je zrovna trápí. S pracovníky sdílí své emoce, pocity, rádi s nimi o mnohých věcech diskutují. V rámci těchto preventivních aktivit se uživatelé zážitkovou formou dozvídají mnoho nových věcí. Jsou schopni tyto informace dále využívat ve svém běžném životě.

Uživatelé zároveň také oceňují zájem o jejich osobu – pracovníci NZDM si s nimi povídají o všem – čím žijí, co prožívají, co je zajímavé, co jim dělá radost nebo z čeho jsou naopak smutní. Uživatelé NZDM R-Ego, z. s. mají k pracovníkům NZDM důvěru a nemají problém se jim svěřit, pokud je něco trápí. Shodují se na tom, že pracovníky berou jako kamarády, kterým mohou kdykoliv cokoliv říct a v případě potřeby se na ně bez obav obrátit.

Všichni uživatelé mají zkušenost s řešením některého z rizikových problémů. S tímto problémem přišli za pracovníkem do NZDM. Tyto rizikové problémy se týkaly zejména školního prostředí (docházka, prospěch, vztahy ve třídě...), rodinného prostředí (rozvod rodičů, hádky, exekuce, útky z domova...) nebo nebezpečí návykových látek (např. alkohol, cigarety, marihuana, extáze...) apod.

Pomoc a podpora (nejen v rámci rizikových problémů), kterou uživatelům pracovníci NZDM R-Ego, z. s. poskytují je dlouhodobá. Pracovníci mapují situaci jednotlivých uživatelů a zajímají se o ně. Společnými silami se snaží, aby nedošlo k opakování rizika, nebo pokračování a prohlubování problému, ve kterém se uživatelé ocitli. Hledají možné způsoby řešení, vhodné alternativy, které vedou k postupnému zlepšení uživatelské situace. Pro uživatele je v tomto případě velmi důležitá komunikace s pracovníky a také zpětná vazba.

Z rozhovorů vyplývá, že v období, kdy byla služba NZDM z důvodu pandemie COVID-19 na nějakou dobu uzavřená, uživatelé pociťovali, že se jejich problémy zhoršují a že v některých situacích, se kterými se setkali, si nevěděli rady. Neměli koho oslovit, za kým přijít a komu se svěřit. Bylo pro ně těžké najít motivaci k plnění povinností (ať už školních či osobních) nebo si najít smysluplné aktivity, které by dělali ve volném čase a neubírali se tak k rizikovým projevům chování. Oceňovali proto, že mohli pracovníky NZDM R-Ego, z. s. kontaktovat alespoň online. Pracovníci jim byli schopni nabídnout pomoc ať už telefonickým kontaktem, e-mailem či přes sociální sítě.

I přes to, že byli schopni pracovníci NZDM R-Ego, z. s., poskytnout svým uživatelům pomoc i online, chybělo uživatelům zázemí NZDM a to, že mohou kdykoliv přijít, kdykoliv odejít a svěřit se s tím, co potřebují přímo pracovníkům osobně.

Zázemí klubu je pro uživatele místem, kde se cítí komfortně a bezpečně. Mohou se setkávat se svými kamarády nebo si najít kamarády nové. Při docházení do NZDM R-Ego, z. s. nezažívají nudu a méně se tak uchylují k rizikovému chování a rizikovému trávení volného času. Mají možnost se zapojovat do aktivit, které jsou pro ně přínosem i odreagováním zároveň. Neméně důležitou součástí pro uživatele NZDM R-Ego, z. s. tvoří pracovníci. Zajišťují jim stabilní zázemí, které jim poskytne osobní kontakt, pomoc v případě jakéhokoliv problému, smysluplnou náplň volného času a také všestranný rozvoj s podporou a motivací.

6 DISKUZE

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM) jsou pro naši společnost relativně novou službou. Sociální službou se NZDM dle zákona staly až v roce 2007. Do povědomí široké veřejnosti se NZDM dostávají velmi pomalu, byť jsou pro své uživatele mnohdy stěžejním a záchranným bodem v jejich životě. Uživatelé služby NZDM R-Ego, z. s. se shodují na tom, že jim NZDM pomáhá v lepším využívání volného času, připravuje je na nebezpečné situace, se kterými se mohou setkat, mají možnost řešit své problémy, rozvíjejí svoji osobnost a dovednosti apod. Štefková a Dolejš (2016, s. 36) ve své publikaci uvádějí, že z výzkumů, které byly provedeny, převážná většina uživatelů NZDM uvádí, že jim NZDM pomáhá a je pro ně přínosem v rámci trávení volného času. Jako zcela zásadní uvádějí dále zjištění, že služby NZDM využívá zejména vysoce riziková mládež, která ve sledovaných aktivitách převyšovala běžné uživatele několikanásobně.

27 uživatelů (82%) R-Ego, z. s. se již někdy osobně setkalo s některým rizikovým typem chování, který byl tematicky zpracován v rámci preventivní aktivity v NZDM, které se zúčastnili. Děti a dospívající totiž představují typické rizikové populační segmenty. Přirozeně k nim patří hledání a přijímání různých výzev, které mohou znamenat vstupenku do vrstevnických skupin, uznání, zvýšení sebedůvěry apod. U dětí a dospívajících bývají velmi často pozorovány rizikové vzorce chování, které mohou negativně ovlivnit jejich zdraví i následnou životní dráhu. (Kachlík, 2020, s. 117)

Témata, která uživatelé služby NZDM R-Ego, z. s. nejčastěji vyhledávají, se týkají zneužívání návykových látek, jejich zkušenosti s nimi a nástrahy, které jsou s nimi spojeny. V roce 2017 byl realizovaný projekt, který cílil na dospívající děti a mládež. Hlavním tématem tohoto výzkumu byly aktivity související s užíváním a zneužíváním legálních a nelegálních látek. Hodnoty potvrzení zkušenosti s kouřením, stavy opilosti apod., vykazovalo méně dětí a dospívajících než tomu bylo v roce 2014. (Dolejš, Orel, 2017, s. 32) Tento pokles v rámci sledovaných let může znamenat, že prevence rizikového chování (nejen v NZDM) je pro děti a dospívající správně nastavená, efektivní a důležitá a je potřebné ji tedy neustále rozvíjet dál.

Další rizikové problémy, které se uživatelů NZDM R-Ego, z. s. dotýkají, jsou zkušenosti se šikanou, násilím a agresí. Problém šikany a násilí je závažný a rozšířený, což dokazují existující výzkumy z posledních let. Na rozdíl od jiných projevů rizikového chování je mnohdy nebezpečnější, protože není jednoznačně vnímána všemi zúčastněnými

a je často skrytá. (Volková, 2008, s. 2) Je velmi žádoucí se problematikou šikany a agrese mezi dětmi a dospívajícími zabývat, rozšiřovat informace a povědomí o tom, jak se zachovat a jak se bránit, pokud se šikana mezi dětmi a dospívajícími objeví.

Neméně důležitým tématem pojícím se s dnešní technologicky vyspělou dobou je šikana páchaná pomocí internetu, sociálních sítí. Jedná se o další rizikový projev chování, se kterým se uživatelé NZDM R-Ego z. s. setkali. V rámci výzkumného šetření E-Bezpečí v roce 2014 vyšlo najevo, že téměř 50% dětí a dospívajících se již někdy stalo obětí kyberšikany. Pozitivním jevem ale bylo, že ve srovnání s předchozími lety jsou děti a dospívající opatrnější ve sdílení svých osobních informací a jsou schopni se s v případě problému svěřit dospělé osobě. (Zormanová, 2019) I v rámci výzkumu vedeného mezi uživateli R-Ego, z. s. vzešlo najevo, že uživatelé jsou (nejen) díky preventivním aktivitám schopni sdělovat své osobní zkušenosti, pracovníkům se otevřít a svěřit se jim se svými problémy a trápeními, které je sužují. A to nejen v oblasti kyberšikany, šikany, agrese nebo násilí. K pracovníkům uživatelé R-Ego, z. s., chovají důvěru a věří jim. Takto důležité vztahy mají děti a dospívající i mezi svými vrstevníky, což bylo další z témat, které aktuálně uživatelé NZDM R-Ego, z. s. řeší.

Dle Dolejše a Orla (2017, s. 31) mají na vývoj dětí a dospívajících velký vliv i vrstevníci, protože pokud se oni chovají rizikově, je velmi pravděpodobné, že dítě nebo dospívající chce být součástí jejich skupiny a začne se také chovat rizikově (touha po zisku místa ve skupině či respektu ostatních apod.). Z jednotlivých rozhovorů mezi uživateli NZDM R-Ego, z. s. vyplývá, že se setkali s tímto negativním ovlivňováním od svých vrstevníků. Na základě toho mezi uživateli docházelo pak např. ke společnému toulání se po nocích, útěkům z domova, záškoláctvím, experimentováním s návykovými látkami apod.

Spouštěčem rizikových projevů chování může být také nestabilita rodinného prostředí. V rámci rozhovorů s jednotlivými uživateli NZDM R-Ego, z. s., se 3 uživatelé ze 4 svěřili, že rozvod rodičů nebo hádky a neshody rodičů (či s rodiči) pro ně byly velkou psychickou zátěží a proto hledali únik, aby nemuseli být doma. Z výzkumné studie Novotného a Okrajka (2012, s. 15) vyplývá, že hádky rodičů mezi sebou nebo hádky rodičů s dětmi a dospívajícími mohou ovlivňovat některé projevy rizikového chování (zejména poruchy chování, záškoláctví, experimentování s návykovými látkami).

V neposlední řadě se uživatelé R-Ego, z. s. zabývají také zdravým životním stylem. Co je zdravý životní styl, jak o sebe pečovat, jak se stravovat, jak nás strava může ovlivňovat a také jak být fyzicky, psychicky i sociálně v pohodě apod. Kunzová a Hrubá

(2013, s. 23) ve své práci upozorňují na to, že z výsledky realizovaných studií dokládají zásadní dopady způsobu života, tedy potažmo rizikového chování (kouření, alkohol, nízká pohybová aktivita, nevhodná strava...), na zdraví každého jedince. Jako nezbytná se jim tedy jeví dlouhodobá prevence a podpora zdraví, zejména u dětí a dospívajících. Toto téma proto není ani v rámci preventivních aktivit v NZDM R-Ego, z. s. opomíjeno. Samotní uživatelé jej považují za důležité.

NZDM se jeví jako vhodná služba pro děti a dospívající, kteří jsou ohroženi rizikovými projevy chování (ať už se u nich objeví jakýkoliv spouštěč). NZDM je schopné poskytnout svým uživatelům základní sociální servis, který potřebují, což z jednotlivých odpovědí uživatelů i vyplývá. V rámci hodnocení aktivit jsou preventivní aktivity a preventivní působení v NZDM R-Ego, z. s. dle uživatelů na velmi dobré úrovni. Na druhou stranu je vhodné uvést příklady, kdy děti a dospívající s rizikovým projevem chování mohou být odrazováni od návštěvy NZDM. Na tyto typy překážek upozorňuje publikace Hapalové (2017, s. 3) uvádí například, že děti a dospívající může odradit nevhodně nastavený čas aktivit (hned po tom, co jim skončí vyučování ve škole), nabídka aktivit, která neakceptuje jejich potřeby a zájmy, přílišný direktivní přístup pracovníků nebo striktní nastavení pravidel NZDM. Z dotazníků a rozhovorů, které byly provedeny v NZDM R-Ego, z. s. se ale nic z těchto aspektů nepotvrdilo. Všichni uživatelé NZDM R-Ego, z. s. nabídku služeb znají a jsou o ní dobře informováni. Nabídka služeb je sestavená tak, aby korespondovala se zájmy a potřebami jednotlivých uživatelů. V rámci aktivit, které NZDM R-Ego, z. s. nabízí, mají uživatelé možnost výběru a volby. Nedochozí proto k potlačování osobních potřeb jednotlivých uživatelů. Aktivity NZDM R-Ego, z. s. se u svých uživatelů setkávají s pozitivním ohlasem. Rádi se do nich zapojují a dozvídají se něco nového, co jsou následně schopni využít ve svém běžném životě (v rámci rozhovorů toto potvrdili všichni 4 uživatelé). Pravidla nastavená v rámci NZDM akceptují a přístup pracovníků oceňují.

Časopis Sociální práce (2020) uvádí, že cílem sociálních pracovníků v NZDM je podpora uživatelů při řešení náročných situací, podpora při vytváření zdravého životního stylu (který neohrožuje samotného uživatele ani jeho okolí) a také případné zmírňování škod spojených s vedením rizikového způsobu života. Pro uživatele NZDM R-Ego, z. s. je vztah s pracovníky velmi důležitý. Mají k nim důvěru a nemají problém se jim svěřit. Všichni oslovení jsou si vědomi, že jsou jim pracovníci ochotni nabídnout pomoc kdykoliv v případě jakéhokoliv problému.

Neočekávaná situace, která nastala v rámci pandemie COVID-19, narušila na nějakou dobu i plynulý chod NZDM R-Ego, z. s., které bylo nuceno z důvodu vládních restrikcí přerušit poskytovanou službu v NZDM. Dál ale svoje služby a pomoc nabízelo online, což mnoho uživatelů ocenilo a využilo. Z rozhovorů vyplývá, že rizikové projevy chování se u nich spíše prohlubovaly, protože v té době museli čelit mnoha úskalím. A čelí jim doteď. Výsledky šetření o dopadech nouzového stavu v důsledku koronaviru u dětí a dospívajících (2020, s. 11), provedené Pražským centrem primární prevence, také potvrzuje, že se zvýšil výskyt psychických problémů a potíží týkajících se experimentování s návykovými látkami a že se zvýšilo obecně rizikové chování u dětí a dospívajících. Uživatelé NZDM R-Ego, z. s. dále uvedli, že v době distanční výuky rapidně zintenzivnil jejich čas, který trávili u počítače. Toto potvrzuje i výzkumná zpráva Vokála, Šmahela a Dědkové (2021, s. 8), kteří se zabývali srovnáváním používání počítače českými dětmi a dospívajícími před a během pandemie COVID-19 (rozdíl mezi rokem 2018 a 2020). Z dat vycházelo, že děti a dospívající mládež trávila na internetu znatelně více času než před pandemií (počet dětí a dospívajících používajících internet 7 a více hodin denně se téměř zdvojnásobil).

Tyto výsledky bychom si ale měli prezentovat s opatrností, v kontextu s pandemickými opatřeními a distanční výukou se totiž pro mnoho dětí a dospívajících stal počítač hlavním zdrojem komunikace. Nicméně uzavření škol, sociálních služeb NZDM, ale také tato celkově náročná životní situace mnohých rodin přivádí do prevence rizikového chování nová témata, která by se měla v rámci preventivních aktivit dále rozvíjet a reflektovat.

Z výzkumného šetření na základě provedených dotazníků a hloubkových rozhovorů vyplývá, že NZDM R-Ego, z. s. plní důležitou úlohu a roli nejen v oblasti prevence rizikového chování, ale také má velký význam pro ty uživatele, kteří se již v tíživé životní situaci nacházejí a hledají pomoc, podporu a motivaci pro její zlepšení nebo nápravu. NZDM R-Ego, z. s. poskytuje svým uživatelům bezpečné zázemí a prostor, ve kterém mohou smysluplně trávit volný čas a neuchylovat se tak k rizikovým projevům chování.

Bylo by vhodné pokračovat v takto nastavených podmínkách prevence rizikového chování, mapovat i na dále situaci jednotlivých uživatelů a reflektovat situace, se kterými se rizikové děti a mládež setkávají. Dbát na jejich zájmy, potřeby a zajímat se co prožívají. Zachovávat mezi pracovníky a uživateli i na dále takovou důvěru, aby se v případě problému nebáli požádat o pomoc. A když už se v rizikové situaci ocitnou, včasné zareagovat a podpořit je v nápravě nebo nabídnout možnosti řešení. Z jednotlivých

rozhovorů i dotazníků je totiž patrné, že je pro uživatele NZDM R-Ego z. s. opravdu tím místem, kde se dokáží otevřít a svěřit se s tím, co je trápí a sužuje (a je to pro ně jednodušší, než to říct doma rodičům nebo ve škole).

Je důležité, aby se nabídka NZDM přizpůsobovala potřebám současné generace a byla pro ni zajímavá – zajímavější, než nástrahy rizikového způsobu života, které na děti a dospívající mládež číhají na každém rohu. Soustavná, dlouhodobá a individuální práce s uživateli je jedním z klíčových a zároveň nejdůležitějších úkolů všech NZDM.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo blíže specifikovat roli prevence rizikového chování v NZDM. Pro realizaci smíšeného výzkumu bylo vybráno jedno konkrétní NZDM, NZDM R-Ego, z. s. sídlící ve Slavičíně. Byly mapovány rizikové situace a problémy u uživatelů v rámci mikroregionu Jižní Valašsko na území ORP Luhačovice. Bylo zjišťováno, jakým způsobem prevence rizikového chování u uživatelů v NZDM probíhá, která témata jsou ta, která je zajímavá a která v aktuální době řeší. Jaký způsob a forma předávání preventivních témat a aktivit je pro uživatele vyhovující a zda je preventivní působení pro uživatele NZDM R-Ego, z. s. srozumitelné, efektivní a umí jej využít v situacích, se kterými se ve svém běžném životě setkávají.

Bylo by velmi složité pracovat s dětmi a dospívající mládeží, pokud bychom neznali úskalí jejich životů a problémů, se kterými bojují a před které jsou postaveni.

V rámci teoretické části bylo proto nutné přiblížit základní aspekty, které se s prevencí rizikového chování pojí a to zejména, jaké jsou nejčastější příčiny vzniku rizikového chování u dětí a mládeže, co vlastně riziková mládež je a jak se projevuje syndrom rizikové mládeže v průběhu dospívání. Krátce shrnuty byly i nejčastější typy rizikového chování, se kterými se setkávají i uživatelé, kteří se stali součástí výzkumného šetření v rámci praktické části.

Na téma rizikového chování navázalo plynule téma prevence, které je s touto problematikou velmi úzce spjato a je také považováno za jedno z nejdůležitějších ve spojitosti s dospívajícími dětmi a mládeží. Jednotlivé činnosti v rámci efektivní primární prevence rizikového chování jsou žádoucí a potřebné pro celou naši společnost, protože produktivní generace by měla být v celém svém bio-psycho-sociálně-spirituálním kontextu zdravá, o což prevence rizikového chování primárně usiluje.

Nahlédli jsme také do tématu sociální služby NZDM, která je pro naši společnost spíše stále neprozkoumanou oblastí. A s tím související pojmy jako je nízkoprahovost, cíle a poslání služby NZDM, cílová skupina a činnosti, které jsou v rámci NZDM poskytovány. NZDM je službou, která má výrazný předpoklad pro realizaci prevence a preventivního působení, protože děti a dospívající mládež NZDM akceptují a berou ho jako bezpečný prostor.

NZDM, ve kterém byl realizovaný výzkum, bylo krátce představeno, bylo nastíněno fungování tohoto zařízení a také průběh poskytování a plánování služby v rámci individuální práce s uživateli.

Pro naplnění výzkumných cílů diplomové práce a zodpovězení výzkumných otázek byl realizován smíšený výzkum za pomoci dotazníků a hloubkových, polostrukturovaných rozhovorů s uživateli NZDM R-Ego, z. s.

Z dat, která se v rámci uskutečněného výzkumu podařilo získat, vyplývá, že NZDM R-Ego, z. s. pro své uživatele tvoří velmi významnou součást jejich životů. Je pro ně místem, které jim nabízí bezpečné zázemí, ve kterém se cítí komfortně, ničím neohrožení a chránění. Mají možnost si vybrat z nabízených aktivit a prevence, respektive preventivní témata a aktivity jsou pro ně nedílnou součástí této nízkoprahové služby. Dokážou o preventivních tématech diskutovat a čerpat z nich informace, které jsou ve svém životě schopni použít a pokud se u nich objeví jakýkoliv problém, jsou si vědomi, že NZDM R-Ego, z. s. je jim schopno nabídnout pomoc.

Pro uživatele NZDM R-Ego, z. s. jsou stejně tak důležití i pracovníci zařízení. Ze získaných dat vyplynulo, že uživatelé k pracovníkům chovají důvěru a svěřují se jim i s tím, co se doma rodičům, blízkým nebo pedagogům obávají říct. Pracovníci mají možnost zachytit problémy a potíže jednotlivých uživatelů velmi brzy a jsou schopni jim nabídnout bleskovou pomoc a zamezit tak možnému rozvoji nebo pokračování rizikového chování.

V období pandemie COVID-19, kdy bylo nuceno i NZDM R-Ego, z. s. na nějakou dobu uzavřít prostory, bylo pro některé z uživatelů velmi těžké vyhnout se rizikovým projevům chování. Vzhledem k tomu, že poskytování sociální služby přerušeno nebylo, bylo možné, aby pracovníci s uživateli komunikovali i online. Tuto možnost mnoho z nich využilo a oceňovalo ji, ale osobní návštěvu to uživatelům nahradit nedokázalo.

Individuální pomoc a podpora (nejen v rámci rizikových problémů), je pracovníky NZDM R-Ego, z. s. poskytována dlouhodobě. Pro uživatele NZDM R-Ego, z. s. hraje klíčovou roli komunikace s pracovníky, jejich zpětná vazba a možnost svěřit se jim a požádat o pomoc, pokud se ocitnou v náročné, tíživé situaci, kterou nedokážou sami řešit. Rizikové projevy chování jsou mezi současnými dětmi a dospívající mládeží stále velmi aktuálním a rozšířeným tématem, které by se nemělo v žádném případě opomíjet ani zlehčovat.

Prevence rizikových projevů chování patří mezi jedno z nejdůležitějších posláních, které vůči dětem a dospívající mládeži je. Práce při naplňování tohoto poslání je velmi záslužná a potřebná.

Do budoucna by proto služba NZDM R-Ego, z. s. měla i nadále pokračovat ve zkvalitňování svých poskytovaných služeb, dále je rozvíjet, inovovat a hledat alternativy v rámci individuální práce se svými uživateli. Reflektovat aktuální situaci v rámci rizikového chování, přizpůsobovat se trendům dnešní generace a tvořit nabídku služeb, která bude pro uživatele potřebná a aktivně vyhledávaná, jako tomu bylo doposud. Je velmi důležité, aby prevence rizikového chování byla podávána srozumitelnou nenásilnou formou, kterou děti a dospívající mládež přijmou a budou ji akceptovat. Jen díky tomu tak můžeme poskytnout dětem a dospívající mládeži co nejvíce informací přiměřeně k jejich věku, umět naslouchat jejich problémům a umět s nimi otevřeně hovořit.

V síti sociálních služeb Zlínského kraje, v mikroregionu Jižní Valašsko, na území ORP Luhačovice má NZDM R-Ego, z. s. své nezastupitelné místo a také své stálé uživatele, kterým pracovníci věnují maximální péči a pomoc v případě jakéhokoliv problému.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ADAMEC, Petr, Michal ŠIMÁNEŠ a Eliška KOVÁŘOVÁ (EDS.), 2020. *Sborník z mezinárodní konference ICOLLE 2019: Udržitelnost ve vzdělávání: Minulost, současnost a budoucnost*. I. vydání. Brno: Mendelova univerzita. ISBN 978-80-7509-702-6.
- [2] AMBROŽOVÁ, Kateřina a kol., 2016. *Rizikové chování dětí a mladistvých: Příčiny, následky a prevence*. Praha: Dětství bez úrazů.
- [3] BÁRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed., 2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. Praha: Sdružení SCAN. ISBN 978-80-87258-47-7.
- [4] BAŠTECKÁ, Bohumila, 2003. *Klinická psychologie v praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-735-3.
- [5] BEDNÁŘOVÁ, Zdena a Lubomír PELECH, 2003. *Slabikář sociální práce na ulici: supervize, streetwork, financování*. Brno: Doplněk. Co, jak, proč? ISBN 8072391488.
- [6] *Dobrá praxe: České a zahraniční zkušenosti z práce v nízkoprahových sociálních službách*. 2018. Praha: Národní vzdělávací fond ve spolupráci s Českou asociací streetwork.
- [7] DOLEJŠ, Martin, Miroslav OREL, 2017. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. I. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5252-4.
- [8] ELICHOVÁ, Markéta, 2017. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0080-4.
- [9] ELLIOTT, Julian a Maurice PLACE, 2002. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0182-0.
- [10] FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2014. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.
- [11] FONTANA, David, 2003. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál. ISBN 80-7178-626-8.

- [12] GRECMANOVÁ, Helena, 2008. *Klima školy*. Olomouc: Hanex. Edukace (Hanex). ISBN 978-80-7409-010-3.
- [13] HAPALOVÁ, Miroslava, 2017. *Nizkoprahové kluby pre deti a mládež*. Implementačná agentúra Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. ISBN 978-80-89837-13-7.
- [14] HELLER, Jiří a Olga PECINOVSKÁ, ed., 2011. *Pavučina závislosti: alkoholismus jako nemoc a možnosti efektivní léčby*. Praha: Togga. ISBN 978-80-87258-62-0.
- [15] HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 9788026209829.
- [16] HLADÍLEK, Miroslav, 2004. *Sociálně patologické jevy a výchova*. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského.
- [17] HOFBAUER, Břetislav, 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-927-5.
- [18] HUTYROVÁ, Miluše, Michal RŮŽIČKA a Jan SPĚVÁČEK, 2013. *Prevence rizikového a problémového chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3725-5.
- [19] CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024753263.
- [20] JEDLIČKA, Richard, 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis. ISBN 80-7312-038-0.
- [21] KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ, 2014. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-793-4.
- [22] KAPPL, Miroslav, Martin SMUTEK a Zuzana TRUHLÁŘOVÁ, 2010. *Etika sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-037-5.
- [23] *Katalog programů specifické primární prevence rizikového chování 2021/2022*, R-Ego, z. s., 2021.
- [24] KLÍMA, Petr, ed., 2009 *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.

- [25] KLÍMA, Petr, ed., 2010. *Kontaktní práce 2010: antologie textů České asociace streetwork*. Praha: Národní vzdělávací fond ve spolupráci s Českou asociací streetwork. ISBN 978-80-86728-42-1.
- [26] KNOTOVÁ, Dana, 2014. *Úvod do sociální pedagogiky: studijní texty pro studenty oboru sociální pedagogika*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-7077-6.
- [27] KOLÁŘ, Michal, 2005. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7367-014-3.
- [28] KOLÁŘ, Michal, 1997. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.
- [29] Kolektiv autorů, 2008. *Pojmosloví NZDM*. 1. vydání, Praha: ČAS.
- [30] KOUTEK, Jiří a Jana KOCOURKOVÁ, 2007. *Sebevražedné chování*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-349-9.
- [31] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 807-315-004-2.
- [32] KRIEGELOVÁ, Marie, 2008. *Záměrné sebepoškozování v dětství a adolescenci*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2333-4.
- [33] KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2009. *Psychologie zdraví*. Vyd. 3. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-568-4.
- [34] KUNZOVÁ Šárka a Drahoslava HRUBÁ, 2013. *Health and Behaviour Part I - Lifestyle and Disease. Hygiena*. 58(1):23-28. doi: 10.21101/hygiena.a0958.
- [35] LABÁTH, Vladimír, 2001. *Riziková mládež: možnosti potencionálních zmien*. Praha: Sociologické nakladatelství. Série učebnic pro obor sociální práce. ISBN 80-85850-66-4.
- [36] LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2.
- [37] LUBELCOVÁ, Gabriela a Roman DŽAMBAZOVIČ, 2013. *Sociálna patológia optikou sociologického skúmania: (slovensko-české sociologické dni) Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Stimul. ISBN 978-80-8127-077-2.

- [38] MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.
- [39] MAŇÁK, Josef, Štefan ŠVEC a Vlastimil ŠVEC, ed., 2005. *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 8021038020.
- [40] MARTANOVÁ, Veronika, 2012. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga. ISBN 978-80-87258-75-0.
- [41] MARTÍNEK, PaedDr. Zdeněk, 2008. *Agrese a agresivita u dětí a mládeže*. Praha: Národní institut pro další vzdělávání. ISBN 80-86956-29-6.
- [42] MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.
- [43] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ, 2011. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-825-8.
- [44] MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed., 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.
- [45] MATOUŠEK, Oldřich, 2013. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.
- [46] MATOUŠEK, Oldřich, 2016. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1154-9.
- [47] MÁTEL, Andrej, Lucia JANECHOVÁ a Ladislav ROMAN, 2011. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Exocom. ISBN 978-80-8132-018-7.
- [48] *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*. Praha, 2010, MŠMT-21291/2010-28.
- [49] *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních*. Praha, 2016, MŠMT-21149/2016.

- [50] *Metodika procesu případové práce: Zvyšování kvality života uživatelů sociálních služeb se zdravotním postižením ve Zlínském kraji*. Zlín: Zlínský kraj, 2014, CZ.1.04/3.1.00/A9.00008.
- [51] *Minimalizace šikany: informační a propagační brožurka*, 2008. Kladno: Aisis, občanské sdružení, 2005-2007.
- [52] MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- [53] MIOVSKÝ, Michal, Tereza ADÁMKOVÁ, Miroslav BARTÁK, et al., 2015. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-393-8.
- [54] MIOVSKÝ, Michal, Roman GABRHELÍK, Miroslav CHARVÁT, Lenka ŠŤASTNÁ, Lucie JURYSTOVÁ a Veronika MARTANOVÁ, 2015. *Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících*. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-395-2.
- [55] MIOVSKÝ, Michal, 2012. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga. ISBN 978-80-87258-74-3.
- [56] MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ, et al., 2015. *Prevence rizikového chování ve školství*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-392-1.
- [57] MIOVSKÝ, Michal, Anna AUJEZKÁ, Iva BUREŠOVÁ, et al., 2015. *Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-394-5.
- [58] *MKN-10: mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů : desátá revize : obsahová aktualizace k 1.1.2018*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2018. ISBN 978-80-7472-168-7.

- [59] NAVRÁTIL, Pavel, c2001. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman. ISBN 80-903070-0-0.
- [60] NAVRÁTIL, Pavel, 2000. *Úvod do teorií a metod sociální práce*. Brno: Národní centrum pro rodinu.
- [61] NEČASOVÁ, Mirka, 2001. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2673-01.
- [62] NEŠPOR, Karel, 2011. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 9788073679088.
- [63] NEVŘALA, Jan, 2008. *Agrese a násilí*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta.
- [64] ONDRÁČEK, Petr, 2003. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo--: informace a podněty pro pedagogickou práci s žáky, kteří se chovají při výuce rušivě*. Praha: ISV. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-18-6.
- [65] PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ, 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-164-1.
- [66] PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.
- [67] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2013. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9.
- [68] RONEN, Tammie, 2000. *Psychologická pomoc dětem v nesnázích: kognitivně-behaviorální přístupy při práci s dětmi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-370-6.
- [69] ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.
- [70] ŘÍČAN, Pavel, 2014. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0772-6.
- [71] SAK, Petr, 2000. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč. ISBN 80-7229-042-8.
- [72] SLEPIČKA, Pavel, Irena SLEPIČKOVÁ a Jiří MUDRÁK, 2018. *Rizikové chování ve sportu dětí a mládeže*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3995-6.

- [73] SOBOTKOVÁ, Veronika, 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.
- [74] ŠPATENKOVÁ, Naděžda, 2017. *Krize a krizová intervence*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5327-0.
- [75] STANDARDY KVALITY R-Ego z. s., metodický pokyn, 2021.
- [76] STANDARD KVALITY č. 1, R-Ego z. s., metodický pokyn, 2021.
- [77] STANDARD KVALITY č. 5, R-Ego, z. s., metodický pokyn, 2021.
- [78] STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.
- [79] ŠIŠÁK, Petr, 2006. *Základy pedagogické psychologie pro učitele primárního vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- [80] ŠTEFKOVÁ, Ivana a Martin DOLEJŠ, 2016. *Resilience u adolescentů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4903-6.
- [81] ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [82] TURČEK, Karol, 2000. *Psychopatologické a sociálně-patologické prejavy u detí a mládeže*. Vydavateľstvo IRIS: PhDr. Milan Štefanko. ISBN 80-89018-06-8.
- [83] VAŠUTOVÁ, Maria, 2005. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta. ISBN 80-7042-691-8.
- [84] VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [85] VOJTOVÁ, Věra, 2008. *Kapitoly z etopedie I. 2., přeprac. a rozš. vyd.* Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4573-6.
- [86] VOKÁL, Daniel, David ŠMAHEL a Lenka DĚDKOVÁ, 2021. *Excesivní používání internetu českými dospívajícími: Srovnání před a během pandemie Covid-19*. [Výzkumná zpráva]. Masarykova univerzita.

- [87] Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.
- [88] Výroční zpráva 2017, Dětské krizové centrum Praha, 2017.
- [89] Výroční zpráva 2020, R-Ego, z. s., 2020.
- [90] Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

Elektronické zdroje:

- [1] DOUBRAVOVÁ, Lenka, 2015. *Prevence rizikového chování v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 69 s. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/32426>. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií. Vedoucí práce Sýkora, Petr.
- [2] MAAR, Stanislav, 2011. *Význam nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v prevenci sociálně patologických jevů*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 61 s. (93 012 znaků). Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/17966>. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Plšková, Alena.
- [3] PETRENKO, Roman a Lucie MYŠKOVÁ, 2020. *Výsledky šetření o dopadech nouzového stavu v důsledku koronaviru mezi poskytovateli školské primární prevence rizikového chování* [online]. In: Praha: Centrum sociálních služeb [cit. 2022-03-05].
- [4] *Sociální pracovník NZDM* [online], 2020. Časopis Sociální práce [cit. 2022-03-05]. ISSN 1805-885X. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-nzdm/>.
- [5] VIRČÍKOVÁ, Michaela a Marie HOLÁ, 2011. *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jako prevence sociálně patologických jevů*. Technická Univerzita v Liberci. Dostupné také z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/10786>.
- [6] *Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování adolescentů* [online], 2012. E-psychologie, 6(2) [cit. 2022-03-05].
- [7] ZORMANOVÁ, Lucie, 2019. *Kyberšikana v České republice a v zahraničí: Prevence / sociální a patologické jevy* [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z:

<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/22075/kybersikana-v-ceske-republice-a-v-zahranici.html>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MKN	Mezinárodní klasifikace nemocí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
ORP	Obec s rozšířenou působností
ZúD	Záznam ústní dohody

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Aktivity v NZDM.....	54
Graf 2 Zkušenost s rizikovým chováním.....	56
Graf 3 Pomoc NZDM	57

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Celoroční preventivní hra

Příloha P II: Dotazník

PŘÍLOHA P I: CELOROČNÍ PREVENTIVNÍ HRA

Celoroční preventivní hra je dlouhodobá preventivní aktivita NZDM R-Ego, z. s., která představuje ucelený plán na každý školní rok. Obsahem jsou konkrétní činnosti cílené na předcházení problémům a následkům spojených s rizikovými projevy chování, případně na minimalizaci jejich dopadu a zamezení jejich rozšíření. Celoroční preventivní aktivita je pojata formou soutěže. Každý školní rok začíná nová, s novými tématy i aktivitami. Každý z uživatelů je tak motivován, učí se vlastní zodpovědnosti, schopnosti prosadit se v kolektivu vrstevníků, dochází k upevnění zdravého sebevědomí, vlastních názorů a osvojení praktických informací z jednotlivých oblastí nežádoucích jevů, se kterými se může vzhledem k dospívajícímu období setkat. Jedná se o netradiční, interaktivní pojetí řešení problematiky rizikového chování, do jehož realizace je cílová skupina uživatelů aktivně zapojena v rámci individuální nebo skupinové práce.

Jednotlivé názvy a krátký popis témat celoroční preventivní hry, která byla uvedena v dotazníku (témata školního roku 2019/2020):

- **Přátelství ve třídě**

Aktivita zaměřená na vrstevnické vztahy, ochotu spolupracovat a vzájemně si pomáhat (jak reagovat na určité situace, jak se chovat mezi spolužáky, jak udržovat přátelství, proč je dobré umět spolupracovat a jak se vyhýbat konfliktům, apod.)

- **Moje skryté „já“**

Aktivita zaměřená na uvědomění si sama sebe (o tom, co si přejí druhí, co si přeji já sám, dobré a špatné vlastnosti, prožívání různých druhů pocitů, co je empatie a jak s ní pracovat, symbolická mapa vlastního světa, apod.)

- **Online prostředí**

Aktivita zaměřená na nástrahy internetu (jak rozeznat kyberšikanu od „přátelského pošťuchování,“ co je a co není vhodné sdílet v online prostoru, pravidla bezpečného chování na internetu, videoukázka s porozuměním, apod.)

- **Cesta k úspěchu**

Aktivita zaměřená na sebeovládání (co je stres a jak se naučit s ním pracovat a zvládat ho, příklady špatných situací a jak se na ně naučit reagovat, co je agrese a jak s ní pracovat, uvědomování si vlastních pocitů, apod.)

- **Nevhodné chování**

Aktivity zaměřené na předcházení násilí a šikaně (co je a co není šikana, tvorba informačního letáku o šikaně, ochrana před násilím, co se nám líbí a co ne – typy chování, nevhodná slova a čím je můžeme nahradit – nenásilná komunikace, apod.)

- **Multikultura a my**

Aktivity zaměřené na rozdělení jednotlivých kultur (co je multikultura a s ní související pojmy – stereotyp, rasismus, předsudek, diskriminace, rozdíly jednotlivých ras, jak ovlivňuje první dojem naše chování k lidem, vztahy našeho domova, rozbor různých světadílů, apod.)

- **Svět financí**

Aktivity zaměřené na finanční gramotnost a hodnotu peněz (co jsou příjmy a co výdaje – jaké máš ty příjmy a výdaje za poslední měsíc, jaké osobnosti máme na jednotlivých bankovkách + ochranné prvky, co je zisk a jak ho zjišťujeme, apod.)

- **Moje bohatství**

Aktivity zaměřené na péči o sebe a na fyzickou, psychickou i sociální pohodu (co je zdraví a jak si ho udržovat, jak na zdravý životní styl, způsoby stravování a jak strava ovlivňuje naše prožívání, co ti dělá radost a co naopak starost, proč tomu tak je, apod.)

- **Drogy kolem nás**

Aktivity zaměřené na prevenci před nebezpečnými látkami kolem nás (jak se chová člověk pod vlivem návykové látky, jakou změnou prochází jeho prožívání, jaké jsou návykové látky, práce s textem a rozhodování o pravdivosti tvrzení, alkohol jako pomocník nebo nepřítel, návrh upozornění na krabičku cigaret, apod.)

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK

Prevence rizikového chování a její role v nízkoprahovém zařízení

1. Jsem

- Děvče
- Chlapec

2. Můj věk

- 7-10 let
- 11-15let

3. Jak ses o klubu dozvěděl/a?

- Od kamarádů
- Ve škole
- Z letáku/webu/sociálních sítí
- Jinak:

4. Z jakého důvodu jsi klub začal/a navštěvovat?

- Mám problémy doma/ve škole/s kamarády
- Neumím si najít kamarády, cítím se sám/sama
- Nudím se, nevím jak trávit volný čas
- Ze zvědavosti
- Jiné:

5. Jak dlouho klub navštěvuješ?

- Méně než půl roku
- Půl roku
- Rok
- Více než 1 rok

6. Jak často klub navštěvuješ?

- Vícekrát týdně
- 1-2x týdně
- 1-2x měsíčně

7. Víš jaké služby a možnosti trávení volného času ti klub nabízí?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

8. Kterým činnostem se v klubu nejraději věnuješ?

- Diskuze a pokec s pracovníky (možnost svěřeni se)
- Klubové aktivity (celoroční preventivní hra, měsíční preventivní témata, soutěže)
- Volnočasové aktivity (stolní hry, stolní tenis, fotbálek, rukodělná činnost, PC, X Box)
- Pomoc s přípravou do školy (psaní DÚ, vysvětlení učiva)
- Setkávání se s kamarády

9. Pokud by sis nevěděl/a s něčím rady, měl/a problémy (doma, ve škole, s kamarády...) hledal/a bys pomoc v klubu?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

10. Už jsi někdy s pracovníky řešil/a nějaký problém? (týkající se tebe, tvé rodiny, kamarádů, školy...)

- Ano
- Ne

11. Pracovníkům v klubu důvěřuješ, můžeš se na ně vždy obrátit, říct jim tajemství...?

- Ano
- Ano, ale jen některému z pracovníků
- Ne

12. Máš pocit, že tě pracovníci znají, vědí, čím žiješ, co tě trápí, štve...?

- Ano
- Ano, ale jen někteří z pracovníků
- Ne

13. Jak hodnotíš celoroční preventivní hru v klubu – měsíční témata; aktivity? (ohodnot' jako ve škole)

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

14. Baví tě připravené aktivity a pracovní listy v rámci celoroční preventivní hry?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

15. Baví tě s pracovníky diskutovat a probírat měsíční preventivní témata?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

16. Zúčastnil/a ses někdy preventivní skupinové aktivity s ostatními uživateli na klubu?

- Ano
- Ne

17. Dozvěděl/a ses v rámci preventivních měsíčních témat něco nového?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

18. Která témata tě v celoroční preventivní hře nejvíce zaujala a zajímala?

- Přátelství ve třídě
- Moje skryté „já“
- Online prostředí
- Cesta k úspěchu
- Nevhodné chování
- Multikultura a my
- Svět financí
- Moje bohatství
- Drogy kolem nás

19. Proč tě tato témata zaujala a zajímala?

20. Setkal/a ses někdy osobně s některým z rizikových problémů, které byly součástí celoroční preventivní hry? (záškoláctví, šikana, škodlivé látky, nezdravý životní styl...)

- Ano
- Ne

21. Se kterými rizikovými problémy ses setkal/a konkrétně?

- Záškoláctví
- Šikana, kyberšikana, agrese
- Škodlivé látky (alkohol, drogy...)
- Nezdravý životní styl
- Závislost na mobilu/PC hrách
- Rasová nesnášenlivost
- S žádným
- Jiný:

22. Pomohli ti tento problém pracovníci v klubu rozebrat, nabídnout ti řešení a pomoc?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne
- S žádným konkrétním jsem se nesetkal/a

23. Je nějaké téma, které ti v rámci celoroční preventivní hry a měsíčních aktivit chybí? (Pokud ano, napiš jaké)

24. Uvítal/a bys v klubu možnost dozvědět se ještě více o prevenci a rizikovém chování?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

25. V čem ti klub pomáhá?

- Nacházím zde přátele
- Učím se něco nového
- V možnosti řešit své osobní problémy
- Pomáhá mi se připravit na nebezpečné situace, se kterými se mohu setkat
- Zájmem o mou osobu (povídání si o všem, co mě zajímá, čím žiju)
- Pomáhá mi se školní přípravou
- Využívám lépe volný čas
- V ničem
- Jiné: